

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Smluvní protokol v Dt 29

The protocol of the covenant in Deuteronomy 29

Vedoucí práce:

ThDr. Jiří Beneš, Th.D.

Autor:

Olga Melzochová

Praha, 2009

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své diplomové práce ThDr. Jiřímu Benešovi, Th.D. za odborné vedení a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu při studiu.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Smluvní protokol v Dt 29 napsala samostatně za pomoci odborného konzultanta a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20.8.2009

.....

podpis

Anotace

Tato práce pojednává o problematice smluvního protokolu v Dt 29. Definuje obecné pojmy smlouva a smluvní protokol. Dále se zabývá jejich výkladem a používáním ve starozákonní literatuře.

Součástí práce je také exegeze Dt 29, kde byly rozborem textu rozpoznány prvky smluvního protokolu starověkých blízkovýchodních smluv, zejména smluv chetitských vazalského typu.

Ze srovnání struktury chetitských smluv a smluv objevujících se v Tanachu je patrná příbuznost obou typů smluv.

Annotation

This diploma thesis treats of the problematics of the covenantal protocol in Deuteronomy 29. The fundamental terms the Covenant and the Protocol of the Covenant are defined and it follows by their application and occurrence in the Old Testament literature.

This thesis includes also the exegesis of the text in Deuteronomy 29, in which the affinities with Ancient Near Eastern treaties, especially the Hittite treaties, were recognized. The structure of the Old Testament covenant follows the classic pattern of the treaty in the Ancient Near Eastern.

Klíčová slova

smlouva, smluvní protokol, exegeze, Deuteronomium

Keywords

Covenant, Protocol of the Covenant, Exegesis, Deuteronomy

OBSAH

ÚVOD	7
1. POJEM SMLOUVA	9
1.1 Základní pojmy	9
1.1.1 <i>Berít a překlady</i>	9
1.1.2 <i>Uzavření smlouvy</i>	12
1.2 Etymologie	13
1.3 Smlouva v Tanachu	14
1.3.1 <i>Smluvní rituály</i>	16
1.3.2 <i>Smlouva mezi lidmi</i>	18
1.3.3 <i>Smlouva s Hospodinem</i>	19
2. PRVKY SMLUVNÍHO PROTOKOLU	25
2.1 Struktura smluvního formuláře	25
2.1.1 <i>Preambule</i>	25
2.1.2 <i>Historický prolog</i>	26
2.1.3 <i>Podmínky smlouvy</i>	26
2.1.4 <i>Seznam svědků</i>	27
2.1.5 <i>Kletby a požehnání</i>	27
2.1.6 <i>Přísahy a sankce</i>	27
2.2 Smluvní protokol ve starověkých blízkovýchodních smlouvách	28
2.3 Příbuzné rysy smluv s Hospodinem a smluv vazalských	31
2.4 Prvky smluvního formuláře v Tanachu	34

3. EXEGEZE TEXTU	36
3.1 Deuteronomium	36
3.1.1 <i>Původ Deuteronomia</i>	38
3.1.2 <i>Teologická koncepce</i>	39
3.1.3 <i>Deuteronomium jako spojovací článek</i>	40
3.1.4 <i>Struktura Deuteronomia</i>	41
3.2 Exegeze Dt 29	43
3.2.1 <i>Metoda práce</i>	43
3.2.2 <i>Kapitola 29</i>	44
3.2.3 <i>Vymezení textu</i>	46
3.2.4 <i>Struktura</i>	46
3.2.5 <i>Dynamika</i>	48
3.2.6 <i>Místní vymezení</i>	48
3.2.7 <i>Poznámky k textu</i>	49
3.3 Rabínské komentáře	55
4. PRVKY SMLUVNÍHO PROTOKOLU V Dt 29	61
4.1 Preambule	61
4.2 Historický prolog	62
4.3 Podmínky smlouvy	62
4.4 Svědci	63
4.5 Kletby a požehnání	63
4.6 Přísahy a sankce	64
ZÁVĚR	65
POUŽITÁ LITERATURA	67

ÚVOD

Smlouva je jedním z klíčových pojmů celého Tanachu. Vyjadřuje zcela specifický vztah mezi Hospodinem a vyvoleným lidem, jehož zvláštní postavení mezi ostatními národy je mimo jiné také demonstrováno označením „Lid smlouvy“. Skrze smlouvu se dává Hospodin svému lidu poznat, skrze smlouvu také sděluje své požadavky a skrze smlouvu komunikuje s lidem nebo s jednotlivci. Jedná se tedy o vztah, který byl ustanovený samotným Hospodinem a který vytváří prostor pro komunikaci. Hospodin není tím, kdo smlouvu potřebuje, ten, kdo ji potřebuje je člověk. Tím, že se podřizuje Hospodinově smlouvě, jako by se vymezoval vůči ostatnímu světu. Je smlouvou poznamenán. Přijetím smlouvy vstupuje člověk do určitého řádu, který je prezentován Hospodinovým zákonem. Téma smlouvy tedy můžeme v podstatě považovat za základ celého judaismu.

Předkládaná práce si klade za cíl prokázat hypotézu týkající se vzájemné podobnosti starověkých smluvních protokolů, užívaných v oblastech Blízkého východu, se smluvními formami objevujícími se v Tanachu. Vymezením základních pojmů „smlouva“ a „protokol smlouvy“ bych ráda poukázala na možné souvztažnosti a konotace.

Celková struktura předkládané práce je rozdělena do čtyř kapitol.

První kapitola vymezuje základní pojem „smlouva“. V této kapitole jde především o vymezení pojmů, které jsou s výrazem „smlouva“ běžně spojovány. Dále se v této kapitole budu zabývat doposud ne zcela jasnou etymologií výrazu *berít*, který se v Tanachu pro pojem „smlouva“ užívá, a jehož ne vždy přesné překlady do cizích jazyků způsobují mnohé nepřesnosti. V první kapitole je také nastíněn pojem „smlouva“ ve světle starozákonní tradice, včetně dobových rituálů, které uzavírání smluv doprovázely, a v neposlední řadě také „smlouva s Hospodinem“, s jejíž koncepcí se budu především zabývat v následujících částech předkládané práce.

V druhé kapitole se budu věnovat dalšímu základnímu pojmu, a to „smluvnímu protokolu“, obzvláště jeho podobě v časovém rozmezí mezi 2. a 1. tisíciletím př. n. l., jeho měnící se strukturou napříč vymezeným obdobím, jeho jednotlivé prvky a projevy ve starověkých smlouvách.

Ve třetí kapitole se budu zabývat exegezí zvoleného textu (Dt 29), nejdříve jej ovšem pro lepší pochopení celé kapitoly zasadím do kontextu knihy Deuteronomia, jejíž je součástí. Na závěr uvedu, vzhledem k bohaté tradici, výběr z rabínských komentářů vztahujících se na danou kapitolu.

V poslední kapitole se pokusím o aplikaci smluvního formuláře užívaného v blízkovýchodních smlouvách vazalského typu na Hospodinovu smlouvu s Izraelem, prezentovanou právě v Dt 29.

Ráda bych, aby přínosem této práce bylo nejen ověření hypotézy, že starověké smluvní protokoly, užívané v oblastech Blízkého východu vykazují určité podobnosti se smluvními formami objevujícími se v Tanachu, ale také ucelený pohled na problematiku pojmu „smlouva“, který je jedním z ústředních témat Tanachu.

1. POJEM SMLOUVA

1.1 Základní pojmy

Pro slovo smlouva je v Tanachu použit výraz ברית (*berít*), který byl až doposud s jistotou doložen jen v hebrejštině. Nicméně z knihy Soudců vyplývá, že slovo *berít* bylo rozšířené i v Kenaanu. Poté, co se Izraelci usadili v Zemi zaslíbené, setkali se s šekemským božstvem jménem Baal smlouvy (Baal berit, Sd 8,33 9,4).¹

1.1.1 Berít a překlady

V Septuagintě se pro pojem smlouva užívá výraz *diatheké*², což je překládáno jako ustanovení, nařízení, nebo také uspořádání³.

Toto slovo bylo ale původně chápáno jen ve významu poslední vůle, což se ovšem diametrálně rozcházelo se starozákonní významem slova *berít*. Na rozdíl od poslední vůle nevstupuje smrtí smluvního partnera smlouva z doby starozákonní v platnost, naopak, jeho smrtí se stává smlouva neplatnou. Nejedná-li se o smlouvu s Hospodinem, která má povětšinou charakter smlouvy věčné.

Nicméně, přes všechny rozpory zde můžeme nalézt i jisté podobnosti. Slovo *berít* v žádném případě nelze překládat jako ustanovení umírajícího ve významu odkaz či závěť, ale ani smlouva s Hospodinem nevykazuje parametry běžného smluvního ujednání. Tato smlouva je vlastně jakýmsi zjevením Hospodinovy vůle a výčtem jeho podmínek, které jsou sdělovány tomu, koho si Hospodin pro

---

¹ JENNI, Ernst. WESTERMAN, Claus. *Theological lexicon of the Old Testament*, vol. 1. Hendrickson publishers, Inc., 1997. s. 256. ISBN-56563-133-1.

² V knize Megilat taanit se uvádí, že svět se po přeložení Tory do řečtiny zahalil na tři dny do temnoty. Podle rabínské tradice se ve světě světlo Tory zmenšilo. Celý text Tory je totiž brán jako souvislý řetězec Bžích jmen a vše, co se Moše dozvěděl ve 49 branách Moudrosti, zapsal v náznacích. Z přeloženého textu se Bží jména ztratila.

³ V. PRACH. *Řecko- český slovník*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 130. ISBN 80-7021-285-3.

svou smlouvu vyvolil. Je tedy zcela zjevné, že se nejedná o úmluvu mezi dvěma smluvními stranami, jak je tomu u smluv běžné⁴.

Podobný význam má i latinský výraz *testamentum*, kterým je přeloženo slovo *berít* jakožto pojem vysvětlující existenci Hospodinovy smlouvy s jeho lidem, v přeneseném významu zákon⁵.

Zatímco české slovo *smlouva* jakoby navozovalo dojem smlouvání a domlouvání se, starozákonní výraz *berít* vyjadřuje spíše rozhodnutí, než-li dohadování, diktát, kterému se druhá strana, chce-li být do smlouvy zahrnuta, musí podřídít.

Výraz *berít* má tudíž významově mnohem blíže k řeckému překladu. Nicméně jeho přesný charakter musí být vyvozen až z kontextu. Nesmíme také zapomínat, že tento výraz byl původně převzat z profánní terminologie, kde vyjadřoval právní vztah mezi dvěma stranami⁶. Odtud se rozšířil do náboženského světa, do vztahu mezi Hospodinem a jeho lidem⁷, kde má zcela specifický význam.

Stejně jako světské použití slova *smlouva* bylo i na náboženský pojem *berít* vždy nahlíženo jako na oboustranný vztah, a to i přesto, že tento vztah byl značně nerovnoměrný, a práva jednoho ze smluvních partnerů výrazně

---

⁴ Již samotná volba slova *diathéke* je velice netradiční. Přičemž významově mnohem vhodnější by byl výraz *synthéke*, který byl běžně užíván pro označení světských smluv mezi lidmi. Tento výraz v sobě nese myšlenku rovnosti a partnerství mezi účastníky smlouvy, kteří vstupují do právního ujednání. A to je možná i důvod, proč překladáci Tanachu tento výraz úmyslně zavrhl. Chtěli patně předejít nedorozumění a tím se i vyhnout špatné interpretaci. Aby nedošlo k navození zdání rovnoprávného vztahu mezi Hospodinem a Izraelem, kteří spolu sice vstupují do smluvního vztahu, ale jejich pozice rozhodně nejsou rovnocenné.

⁵ BERTHOUD, Jean-Marc. *L'allince de Dieu*. Lausanne: Message L'Age d'Homme, 2005. s. 15. ISBN 2-8251-1959-8.

⁶ KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 477. ISBN 80-85605-51-1.

⁷ LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. Praha: Academia, 2003. s. 448. ISBN 80-200-1127-7.

převyšovala pravomoc toho druhého. To ovšem nemění nic na tom, že smlouvy se účastní vždy bezpodmínečně alespoň dvě smluvní strany. Běžnou praxí pak je, že silnější strana dohlíží nad stranou slabší, která v celém smluvním aktu přebírá jen minimální aktivitu, zatím co strana silnější má za povinnost střežit smluvní závazek⁸.

Z výše uvedeného by ovšem bylo možné chápat slovo *berít* spíše jako jednostranný akt prezentovaný formou slavnostního slibu. S ohledem na tento výklad by pak pojem *berít* vyjadřoval spíše určení nebo dokonce závazek přijímaný smluvními stranami namísto vztahu mezi partnery. V tomto kontextu by slovo *berít* mohlo znamenat i jistou záruku a obsah celé smlouvy určitý závazek, kterým se účastník smlouvy zavazuje především sám sobě. Není ovšem předpokladem, že tento sobě daný závazek přijímá jen silnější ze smluvních partnerů. Je možné, aby ho přijal i slabší partner, popřípadě oba. Takovým příkladem, kdy slabší z partnerů vstupuje do smlouvy s odpovědností závazku, který si sám uložil, najdeme například v 2Kr 23. Zde se judský král Jošijáš zavazuje přijmout povinnost dodržování Hospodinových nařízení. Tímto slavnostním prohlášením se stává účastníkem Hospodinovy smlouvy, respektive obnovuje smlouvu mezi Hospodinem a Izraelem. To vše se děje před Hospodinem, nikoli s Hospodinem⁹.

Hebrejský slovník ke Starému zákonu překládá slovo ברית *berít* jako smlouvu, ujednání či pořízení¹⁰. Ale také toto slovo, tzn ברית jen s odlišnou výslovností (*borít*), nalezneme ve významu louh, louhová sůl nebo mýdlo¹¹, což jsou vesměs pomůcky, které jsou zapotřebí k důkladnému očištění. Z tohoto bychom mohli vyvozovat, že ten, kdo vstupuje do smluvního vztahu, je jakoby očištěn. Je jiný než předtím, je poznamenaný smlouvou. (Ten, s kým Bůh uzavírá

---

⁸ LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. s. 448.

⁹ JENNI, Ernst. WESTERMAN. Claus. *Theological lexicon of the Old Testament*. s. 258-259.

¹⁰ PÍPAL. Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: Kalich, 2006. s. 30. ISBN 80-7017-8.

¹¹ Tamtéž, s. 31

smlouvu, je Bohem poznamenán. Bůh si jej vlastně přivlastňuje a vyhláší nad ním tak svou vládu.)

1.1.2 Uzavření smlouvy

V Tanachu se objevuje nespočet výrazů, které se pojí se slovem *berít*, ať už se týkají uzavření, dodržování či překročení smlouvy.

Pro uzavření smlouvy se užívá především termín כרת ברית (*Karat berit*), který je v Tanachu nejrozšířenější. Znamená doslova řezat nebo rozetnout smlouvu. Člověk, který uzavře smlouvu, jako by byl poznamenán, rozřat. Jako by mu bylo naznačeno, co se mu stane, nedodrží-li podmínky smlouvy. Tento termín pravděpodobně odkazuje na rituál rozseknutí zvířete, který byl ve starověku běžnou praxí při uzavírání smluv¹² (Gn 15,10 Jr 34,18-19). Popřípadě by se také mohlo jednat o odkaz na uzavírání krevního bratrství, při kterém se nařezávala část ruky.

Stojí-li před slovesem *karat* předložka ל- nebo אָזֵאֵלֶּיךָ značí to, že za aktem uzavření smlouvy stojí někdo vyšší¹³.

Další slovesa, která jsou spojována s tzv. ustanovením smlouvy, jsou například בוא „vstoupit“¹⁴ (1Kr 8,31 2Pa 15,12 Jr 34,10), קום „utvrdit, ustavit“¹⁵ (Gn 26,3 Nu 30,14 Dt 9,5 Dt27,26), נגד „oznámit, ohlásit“¹⁶(Dt 4,13), לקח „přijmout“¹⁷(2 Pa 23,1), עמד „ustanovit“¹⁸ (2Kr 23,3)

Mezi slovesa, která popisují zachování příkazu, patří např. שמר „střežit“¹⁹ (Gn 17,9 Dt 7,8 1Kr 2,43), זכר „pamatovat“²⁰ (Gn 9,15), חזק „upevnit“²¹ (Iz 56,4).

¹² DOUGLAS, J.D. *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996. s. 941. ISBN 80-85495-65-1

¹³ DOUGLAS, J.D. *Nový biblický slovník*. s. 941

¹⁴ PÍPAL. Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. s. 25.

¹⁵ Tamtéž. s. 143.

¹⁶ Tamtéž. s. 97.

¹⁷ Tamtéž. s. 80.

¹⁸ Tamtéž. s. 121.

¹⁹ Tamtéž. s. 171.

²⁰ Tamtéž. s. 45.

Slova, která vyjadřují překročení či znesvěcení smlouvy, jsou הלל „znesvětit“²² (Ž 55,21 Ž 89,35), שָׁקַר „porušit věrnost, zradit“²³, עָזַב „opustit, zanechat“²⁴ (Dt 29,24), פָּרַר „zrušit, učinit neplatným“²⁵ (Gn 17,14), מָאָס „pohrdat, zavrhnout“²⁶, עָבַר „překročit, přestoupit, pominout“²⁷ (Nu 22,18), שָׁחַח „zničit, vrhnout do zkázy“²⁸ a נָאָר „znesvětit“ (Ž 89, 40)²⁹.

1.2 Etymologie

Etymologie slova *berít* nebyla dosud objasněna, navíc k němu nemůže být s jistotou přiřazen žádný známý hebrejský kořen³⁰. Přesto je mnoho pokusů, které se snažily dopátrat původu tohoto slova.

Jeden z nich odvozoval slovo *berít* z akkadského slova *biritu*. To znamená patrně „pouto“. Slovo *berít* by pak přeneseně mohlo vyjadřovat „zavazující souhlas“. Rozpor ovšem nastává, chceme-li užít výrazu vyjadřující uzavření smlouvy, tj. כַּרַת בְּרִית (*karat berít*). Výsledný překlad by totiž měl zcela opačný význam. Oproti tomu, abychom smlouvu uzavřeli, přefali bychom pouto, kterým jsou smluvní strany vázány³¹.

Další z pokusů vyložit etymologii slova *berít* se zakládal na tvrzení, že toto slovo je původně odvozeno od kořene ברַה *brh* ve smyslu „jíst“ popř. „jídlem se posilnit“, z čehož by se dalo usuzovat, že *berít* bychom mohli chápat jako pokrm stvrzující smlouvu. To je ale krajně nepravděpodobné, jelikož ve starozákonních knihách toto sloveso označuje výhradně jídlo či hostinu nemocných a truchlících. Viz. 1S 13, 5, 7, 10, kde se výraz בְּרִיָּה *birja* objevuje ve významu „posilující

²¹ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke starému zákonu*. s. 50.

²² Tamtéž. s. 52.

²³ Tamtéž. s. 174.

²⁴ Tamtéž. s. 118.

²⁵ Tamtéž. s. 134.

²⁶ Tamtéž. s. 81.

²⁷ Tamtéž. s. 115.

²⁸ Tamtéž. s. 167.

²⁹ Tamtéž. s. 97.

³⁰ WanGEMEREN, William A. *New International Dictionary of Old Testament: Theology & Exegesis*. Vol.1. Zondervan, 1997. s. 747. ISBN 0-310-48170-8

³¹ JENNI, Ernst. WESTERMAN, Claus. *Theological lexicon of the Old Testament, vol. 1*. s. 257.

pokrm“³², popř. v Ž 69, 12, kde můžeme nalézt výraz ברות *barut*, který se zde překládá jako „spásný chléb“³³.

S největší pravděpodobností lze proto *berít* odvozovat od kořene *brh* II, které má patrně svůj původ v akkadském slově *baru* ³⁴(vidět). To se objevuje v hebrejštině v širším významu jako vybrat, oddělit, popřípadě určit pro zvláštní úkol, odtud tedy přenesený význam „závazek“. Příbuznost s tímto akkadským slovesem lze nalézt ve Starém zákoně v 1S 17,8 a 1Kr 18,25, kde je užit tvar *beru* ve smyslu vybírat, zvolit.

Další pokus o výklad odkazuje na texty z Mari. Předpokládá příbuznost slova *berít* s akkadskou předložkou *birit* ³⁵(mezi). Takto chápána je smlouva brána jako ujednání (ustanovení) *mezi* dvěma smluvními partnery.

Tento pestrý výčet možných výkladů usilující o vysvětlení významu slova *berít* dokládá, jak úzce jsou v Tanachu spojeny teologická interpretace a etymologie slova³⁶.

1.3 Smlouva v Tanachu

Ve starověku byla praxe uzavírání smluv velice rozvinutá, proto není překvapivé, že byly nalezeny určité podobnosti mezi starozákonními smlouvami a starověkými blízkovýchodními dohodami, jedná se zde především o Chetitské smlouvy vazalské.

Starozákonní pojem smlouva byl přitom velmi dlouho spojován výhradně s náboženskou praxí. Mělo se za to, že takto pojatá smlouva měla být rituálně obnovována při výročních slavnostech³⁷.

---

³² PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke starému zákonu*. s. 30.

³³ Tamtéž. s. 30.

³⁴ BROWN, Francis. DRIVER, S. R. BRRIGS, Charles A.. *Hebrew- English lexicon of the Old testament*. elektronická podoba. www.davar.com.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ JENNI, Ernst. WESTERMAN, Claus. *Theological lexicon of the Old Testament, vol. 1*. s.747.

Některé starověké smlouvy se podle zvyku obnovovaly každoročně. Tato praxe byla patrně známá i v Izraeli. V Dt 31,10 se zachovala zmínka, že takovéto slavnostní svolání zákona opravdu probíhalo, nebo alespoň mělo probíhat, a to každého sedmého roku (tzn. každé milostivé léto?) vždy o slavnosti stánků. S jistotou víme jen o obnovení smlouvy ve významných chvílích Izraelského národa (Jz 8,30-35; 24)³⁸.

V Tanachu se objevují dva typy smluv. Může o smlouvu mezi rovnocennými partnery, kdy je vztah mezi smluvními partnery symetrický, pro oba výhodný a kdy oba přijímají podmínky smlouvy zcela dobrovolně

Druhý typ smlouvy popisuje situaci, kdy jeden z partnerů má vyšší postavení. Je to vztah nadřízeného a podřízeného. Rovnost mezi těmito stranami chybí. Z blízkovýchodních smluv sem patří např. model vazalské smlouvy. Tento typ smlouvy zahrnuje i jakýsi závazný slib, který jedna strana pronese k druhé. Příležitostně pronese tento právně závazný slib člověk k Bohu, ale většinou je to právě Hospodin, který se tímto slibem smluvně zavazuje vůči člověku, popřípadě celému lidstvu.

Smlouva mezi rovnými partnery bývá často založena na vyjednaných smluvních podmínkách, které jsou výhodné pro obě strany. To ovšem neplatí pro smlouvu s Hospodinem, ve které k takovému vyjednávání v žádném případě nedochází. V tomto nerovném smluvním vztahu je to vždy jen Bůh, kdo určuje podmínky smlouvy. Nicméně i zde platí svobodná vůle člověka, kdy se může rozhodnout, zda na smlouvu přistoupí či ne.³⁹

---

³⁷ TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2007. s. 6. ISBN 978-80-244-1845-2.

³⁸ LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. s. 450.

³⁹ BUSENITZ, Irvin A. *Introduction to the biblical covenants, the Noahic covenant and the priestly covenant*. Elektronická podoba. <<http://tms.edu/tmsj/tmsj10m.pdf>>

1.3.1 Smluvní rituály

Uzavírání smluv bylo ve starozákonní době běžně doprovázeno různými obřadnými činnostmi a rituály. Ty měly podtrhnout důležitost smlouvy a její neporušitelný charakter⁴⁰.

Smlouva byla stvrzována nejrůznějšími způsoby, například postavením smluvního pomníku, sepsáním, společným stolováním, obětováním zvířat, výměnou darů a pod. Svědkem smlouvy mezi dvěma rovnocennými partnery byl většinou Hospodin (Gn 31,50, 1S 20,8), jehož jméno se při uzavírání smluv vzývalo, k němuž se také pronášely přísahy, jakožto určitá záruka smlouvy⁴¹. Tato praxe byla rozšířená i mezi sousedními pohanskými národy, které ovšem za svědky při uzavírání smluv měly své bohy. I proto bylo Izraelcům zakázáno uzavírat smlouvy cizími národy (Ex34,12)⁴².

Obětní rituál, kterým byla doprovázena smlouva, je i smluvní obřad, který můžeme pozorovat v Ex 24, kde se objevuje pojem *krv smlouvy*. Mojžíš poté, co přijal desky zákona, přináší oběť. Částí krve z oběti skrápí oltář a druhou částí kropí lid, který tímto vstupuje do smlouvy. Tito lidé jsou poznamenáni krví, což by mohlo být chápáno jako určitá sankce, která by mohla nastat, poruší-li se smluvní podmínky⁴³.

Jedním ze smluvních rituálů bylo také obětování zvířat. Na důkaz smlouvy se rozřezala zvířata, jednotlivé kusy se pak položily proti sobě, aby se mezi nimi vytvořila ulička, kterou účastníci prošli, a tím tak potvrdili smlouvu⁴⁴. Tento čin měl hned dva důvody. První naznačuje, že od této chvíle již jednotliví účastníci smlouvy nežijí jen sami pro sebe, ale výhradně pro svého smluvního partnera, a druhým jako by potvrzovali, že ví, co je čeká, překročí-li smluvní podmínky.

---

⁴⁰ KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 477.

⁴¹ BUSENITZ, Irvin A. *Introduction to the biblical covenants, the Noahic covenant and the priestly covenant*. Elektronická podoba. <<http://tms.edu/tmsj/tmsj10m.pdf>>

⁴² KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 477.

⁴³ LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. s. 449.

⁴⁴ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 941

Toho, kdo porušil daný slib, měl postihnout stejný osud jako obětovaná zvířata. Tento zvyk se objevuje např. v Gn 15,9-18⁴⁵.

Dalším zvykem je vzájemná výměna šatů, která má symbolizovat, že uzavřením smlouvy získali smluvní partneři novou smluvní identitu. Tím, že si vyměnili šat, se stali někým jiným. Tímto gestem jako by říkali, já šatím tebe, ty šatíš mě, a od této chvíle jsme totožní, jedna osoba. Příkladem tohoto rituálu je potvrzení smlouvy tím, že si jeden ze smluvních partnerů vyzul střevíc a daroval jej druhému (Rt 4,7).

Dále si smluvní partneři mohli vyměnit své opasky. Opasek byl ve starověku považován za symbol síly. Výměnou dávali najevo, že už nemusí spoléhat jen na svou vlastní sílu, ale že oba získali i sílu toho druhého.

Jeden druhému také mohli věnovat na důkaz partnerství svou zbraň. Tento akt doprovázela formule, která zněla: „Tvůj nepřítel je mým nepřítelem a můj nepřítel je tvým nepřítelem.“

Další z rituálů bylo uzavření pokrevního bratrství, které vnášelo do smlouvy charakter příbuzenského vztahu. Smluvní partneři si nařízli zápěstí, spojili svá zápěstí a nechali smísit svou krev s krví toho druhého. Smísená krev měla poukázat na to, že od té chvíle už nejsou dvěma rozdílnými osobami, ale jen jedna osoba spojená smlouvou. Poté si každý nabral hrst hlíny a vetřel si ji do rány. To aby se jim na ruce vytvořila jizva jako připomínka smlouvy, a oni si při pohledu na ni vždy vzpomněli, že mají smluvního partnera⁴⁶.

Známa je také výměna jmen, respektive nové pojmenování smluvních partnerů. Jméno mělo ve starověku obrovský význam. Vyjadřovalo totiž charakter svého nositele. Lidé věřili, že jméno člověka ovlivňuje, věřilo se v pevné spojení mezi jménem a jeho nositelem⁴⁷. Vyjavit své jméno, znamená dát

---

⁴⁵ JENNI, Ernst. WESTERMAN, Claus. *Theological lexicon of the Old Testament*, vol. 1. s. 259.

⁴⁶ <<http://sacred-lion.blogspot.com/2009/04/study-of-covenant-part-1.html>>

⁴⁷ SLÁDEK, Pavel. *Malá encyklopedie rabínského judaismu*. Praha: Libri, 2008. s. 111- 112. ISBN 978-80-7277-379-4.

se ostatním poznat, odhalit své nitro. Nové jméno pak znamenalo novou identitu⁴⁸.

Smluvním rituálem, který potvrzoval uzavření smlouvy, je i společné stolování. Ať už je míněna společná hostina (Gn 26,30), kdy se oba smluvní partneři dělí o jídlo, nebo zvyk, kdy se rozlomí kus chleba, který jeden druhému vloží do úst, aby tak byla potvrzena vzájemná jednota obou účastníků⁴⁹.

Na důkaz smlouvy se také stavěly různé mohyly, vztyčovaly se pomníky, pamětní sloupy (Jz 24,26; 2M 24,4) nebo se sázely stromy. To vše mělo sloužit jako svědectví smlouvy, která byla uzavřena⁵⁰.

1.3.2 Smlouva mezi lidmi

Původní význam smlouvy v životě člověka byl sociální a právní. Taková smlouva byla charakterizována jako souhlasný projev vůle o vzájemných právech a povinnostech⁵¹. Jednalo se o dohody mezi jednotlivci nebo skupinami usilujícími o společný mír mezi sebou, a nebo o vzájemnou pomoc- to pokud šlo o vztah symetrický. Jednalo-li se naopak o vztah nerovnoměrný, pak slabší partner se silnějším zavazoval službou a silnější zase naopak slabšímu ochranou⁵². Smlouva založená na rovnoměrném vztahu zahrnovala i určitý projev přátelství. Ale i tento přátelský vztah měl ve smluvním ujednání za

---

⁴⁸ שְׁנוּי הַשֵּׁם *Šinuj ha-šem*- termín, který označuje změnu jména u vážně nemocné osoby. Tento zvyk má svůj původ v Talmudu, který říká, že změna jména může odvrátit nepříznivý osud. – NEWMAN, Jaakov, SIVAN, Gavriel. *Judaismus od A do Z: Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1998. s. 71. ISBN 80-900895-3-4.

⁴⁹ <<http://sacred-lion.blogspot.com/2009/04/study-of-covenant-part-1.html>>

⁵⁰ LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. s. 448.

⁵¹ *Univerzum Všeobecná encyklopedie, 8. Díl/R-So*. Praha: Euromedia Group, k. s.- Odeon, 2001. s. 135.

⁵² LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. s. 448.

důsledek smluvní závazek a někdy dokonce i sankce, jak tomu bylo u smluv běžné⁵³.

Příkladem smlouvy mezi jednotlivými smluvními partnery je např. smlouva mezi Jakobem a Labanem (Gn31,54), kteří mezi sebou uzavřeli smlouvu o smíru. Podobný je i příklad mezi Davidem zastupujícím judské království, a Abnerem, jakožto zástupcem království izraelského (2S3,12).

Zcela výjimečným příkladem je ovšem smluvní vztah mezi Davidem a Saulovým synem Jonatanem. Smlouva, kterou oba uzavřeli, je založená v první řadě na přátelství, a ve své podstatě ani smlouvou není, nesplňuje totiž parametry smlouvy. Ani jeden ze smluvních partnerů z této smlouvy netěží žádné výhody a ani se navzájem nezavazují k žádné službě, nicméně v Tanachu je tento vztah přátelství jasně pojmenován jako smlouva.

Dále jsou známy ještě smlouvy např. mezi Izraelem a Aramejci (1Kr 20,34) nebo s Gibeoňany (Jz 9,15).⁵⁴

1.3.3 Smlouva s Hospodinem

V Tanachu se objevuje hned několik smluv s Hospodinem. Jde například o smlouvu s Noem, Abrahamem, Mojžíšem jako zástupcem celého Izraele, s Davidem, dále Novou smlouvu, o které mluví Jeremiáš a nespočet dalších, které jsou uzavřené před Bohem. Z tohoto výčtu je zjevné, že téma smlouvy se prolíná celým Starým zákonem.

J.-M. Berthoud zastává názor, že se jedná stále o tutéž smlouvu, která je jen čas od času obměňována⁵⁵, a předkládá výčet znaků, kterými je tato smlouva v Tanachu prezentována. Jedná se o smlouvu:

---

⁵³ WanGEMEREN, Willem A.. *New International Dictionary of Old Testament: Theology & Exegesis*. s. 748.

⁵⁴ BUSENITZ, Irvin A. *Introduction to the biblical covenants, the Noahic covenant and the priestly covenant*. Elektronická podoba. <<http://tms.edu/tmsj/tmsj10m.pdf>>

⁵⁵ BERTHOUD, Jean-Marc. *L'alliance de Dieu*. s. 86.

„- svrchovanou a jednostranně ustanovenou Hospodinem
- jedinou a ve své podstatě stále stejnou, i přes to, že se v různých etapách rozvíjí a přizpůsobuje stávajícím historickým podmínkám. Různé obměny smlouvy jsou: smlouva stvořitelská, smlouva univerzální uzavřená s Noem, smlouva záslibná s Abrahamem, smlouva Sinajská zprostředkovaná skrze Mojžíše, smlouva královská s Davidem a smlouva Nová.
- která obsahuje předpisy, jež jsou nezměnitelné. Jedná se totiž o Zákon, slovo Boží, které odráží Boží charakter a především Boží spravedlnost.
- která je vždy doprovázena určitými znameními, která mají být připomínkou smlouvy s Hospodinem.“

Tím, že byla smlouva přenesena z oblasti profánní do sféry náboženské, se stává smlouvou, která už se neuskutečňuje *před* Bohem, ale stává se smlouvou *u* Bohem.⁵⁶

Smlouva s Noem

První takovou smlouvou s Bohem je v Tanachu smlouva s Noem (Gn 9,9). Obsahem smlouvy je předznamenání záchrany Noeho (Gn 6). Celá smlouva má spíše charakter deklarované slibu, nežli smluvního ujednání. Druhá strana není ničím vázána. Účast Noeho na smlouvě je bez podmínek. Smlouva obsahuje požehnání o plození a především Hospodinův závazek, že již nikdy nevyhladí lidstvo. To je jakýmsi závazkem pro přeživší. Celá smlouva má charakter smlouvy věčné, což znamená, že platí v celém věku po potopě, ovšem jen do té doby než přijde jiný věk.

---

⁵⁶ KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 477.

Znamením této smlouvy je duha, což je zmíněno dokonce dvakrát (Gn 9,14 a Gn 9,16).

„Kdykoli zahalím zemi oblakem a na oblaku se ukáže duha, rozvzpomenu se na smlouvu mezi mnou a vámi.“

Smlouva s Abrahamem

Dalším smluvním partnerem je Abraham, respektive Abram. Smlouva s ním není novou smlouvou, nahrazující smlouvu předchozí. Naopak, smlouva předchozí stále trvá a Abramovi je nabídnuto vstoupit do tohoto smluvního dění. Smlouva je opět založena na Hospodinově slibu. V Gn 15 je Abramovi dán slib potomka, zatímco v Gn 17 už je mu slíbeno potomstvo.

„Pohled’ na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat. Tak tomu bude s tvým potomstvem.“⁵⁷

Ve svých 99 letech dostává Abram ujištění o zaslíbení a dochází znovu k potvrzení smlouvy. Smlouva je jakousi úpravou vztahu mezi Hospodinem a účastníkem smlouvy, který je smlouvou poznamenaný, naříznutý (*karat berít*). Toto poznamenání Bohem je dvojího druhu. Jde o vnější a vnitřní znamení.

Vnější znamení je nařízení obřízky (zářez do těla člověka), a znamení vnitřním přejmenováním⁵⁸. Důležité na změně jména Abrama (אַבְרָם) na Abrahama

---

⁵⁷ Abraham pocházel původně z astrálního města, kde možná zastával funkci kněze zájímajícího se právě o hvězdy. Když opustil svou vlast a vše, co znal, zůstalo mu jen známé hvězdné nebe. Ale vlastně i toto nebe po setkání s Hospodinem změnilo svůj charakter. Už nebylo něčím tajemným, ale naopak se stalo Hospodinovým jasným znamením, a jakýmsi ujištěním, že jeho rod nevymře. Viz. BALABÁN, Milan. *Domov a bezdomoví i jiné zprávy*. Praha: Pulchra, 2009. s. 19-21. ISBN 978-80-904015-5-6.

⁵⁸ Podle základních předpisů judaismu je každý Žid mužského pohlaví povinen uzavřít tzv. „Abrahamovu smlouvu“. Tzn. že dítě ve stáří osmi dnů podstoupí obřízku a když je *brit mila*

(אברהם) je přidání ה, které je součástí Hospodinova jména. Od této chvíle je v Abrahamově životě jakýsi cejch, který ho s Hospodinem spojuje. (Lze říci, že Abraham a Hospodin mají něco společného.)

Smlouva s Noem i Abrahamem je smlouvou jednostrannou, Božím zaslíbením rozmnožení potomků a u Abrahama i zaslíbením země dané jako dědictví. Kniha Exodus je pak důkazem toho, že slib potomstva byl naplněn, a kniha Jozue posléze potvrzuje i získání země zaslíbené⁵⁹. Smlouva s Noem a Abrahamem má společné rysy. V obou případech se jedná o smlouvu věčnou, netýká se jen jedince a vždy má tři účastníky. Hospodina, Noeho či Abrahama a zaslíbené potomstvo.

Sinajská smlouva

Oproti tomu v 2. Knize Mojžíšově vzniká smlouva založená na vzájemném vztahu. Už se nejedná jen o jednostranné zaslíbení ze strany Hospodina. Bůh uzavírá smlouvu s celým svým lidem. Zavazuje se jeho ochranou a darováním země. To vše ale pod podmínkou, že bude Izrael dodržovat jeho Zákon⁶⁰.

Tato smlouva se nazývá Sinajská nebo Chorebská, rozprostírá se v celé druhé polovině 2. Knihy Mojžíšovy a je obsahem v podstatě celé 5. Knihy Mojžíšovy, která je jakýmsi jejím opakováním.

Podle biblické tradice uzavřel tuto smlouvu Hospodin s Mojžíšem, který byl prostředníkem mezi ním a vyvoleným lidem Izraelským. Slova smlouvy, kterou Hospodin diktoval Mojžíšovi na hoře Sinaj, byla vyryta do kamenných desek a následně uložena do schrány. Odtud byly desky vyzdvihovány při výročním předčítání Zákona, které se konalo podle tradice vždy jednou za sedm let.

Hlavní ustanovení této smlouvy zavazuje lid k uctívání výhradně Hospodina, není možné, aby Izrael uctíval i jiné bohy. To znamená, že obsah

---

dokončena, je dítěti dáno hebrejské jméno. Viz. NEWMAN, Jaakov, SIVAN, Gavriel. *Judaismus od A do Z*. s. 130.

⁵⁹ DOUGLAS, J.D. *Nový biblický slovník*. s. 942

⁶⁰ KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. s. 477.

smlouvy se v podstatě redukuje na 2. přikázání⁶¹, a ostatní části Dekalogu už jsou označovány jen jako Slova smlouvy.

Znamením smlouvy se stal šabat (2M 31). Tato smlouva se řeže כרת . Hospodin tím připomíná smlouvu uzavřenou s Abrahamem. I přesto, že má tato smlouva charakter smlouvy věčné, závisí její platnost výhradně na dodržování Hospodinových přikázání. Respektive na tom, zda lid nevstoupí do smlouvy s jinými bohy.

To vše lze shrnout do tzv. „smluvní formule“, která je určitým konstatováním zaslíbení a která by se dala vyjádřit slovy „Hospodin je Bohem Izraele a Izrael je Hospodinovým lidem.“ Tato formule existuje samostatně, ale mnohdy se s textem smlouvy prolíná⁶².

Smlouva s Davidem

Smlouva s Davidem vznikla jako reakce na historické podmínky, kdy v Izraeli vznikla potřeba lidu mít svého krále jako okolní národy. Tento panovník se pak stal prostředníkem mezi lidem a Hospodinem⁶³. Je to smlouva zaslíbení, jedná se o zaslíbení Davidovské dynastie. Svým obsahem jako by navazovala na smlouvu praotců a jako by byla jejím přímým pokračováním.

Podobný charakter má i smlouva Kněžská, která byla ustanovena na samém konci putování Izraele po poušti. Jejím obsahem je trvalý závazek Aronovým potomkům, tj. potomkům z kmene Levi, kteří jsou výhradně odděleni pro kultickou praxi a mají tak nárok na oběti. (Nu 25,13- smlouva věčného kněžství).

---

⁶¹ V Toře se pro toto přikázání nepoužívá imperativ, ale jen záporné imperfektum. Což poukazuje na to, že zkrátka není možné mít jiného Boha. A pokud je člověk vyznavačem i jiných bohů, přestává být účastníkem Hospodinovy smlouvy. Viz. BENEŠ, Jiří. *Desítka: Desatero aneb deset slov o Bohu a člověku*. 1. vydání. Praha: návrat domů, 2008. s. 102-103. ISBN 978-80-7255-177-4.

⁶² TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové smlouvě*. s. 11.

⁶³ WanGEMEREN, Willem A. *New International Dictionary of Old Testament: Theology & Exegesis*. s. 750

Tento post budou Lévijsí kněží zastávat i v novém věku po nástupu Davidovského potomka⁶⁴.

„Nová“ smlouva

V Tanachu se objevuje pojem Nová smlouva výslovně jen u proroka Jeremiáše a to v kapitole 31,31. Obsah smlouvy není sám o sobě nový, nový je jen způsob zapsání smlouvy. Ukázalo se totiž, že lidé nesplnili, co po nich Hospodin žádal, tj. aby dodržovali Zákon. A tak Hospodin předejde neustálému porušování smlouvy tím, že zapíše smluvní instrukce do lidských srdcí. Jelikož není Izrael schopen dodržovat ustanovení, je do něj smlouva vložena přímo⁶⁵.

Charakter této smlouvy je věčný a znamením smlouvy je smlouva vepsaná do srdcí. Žádné vnější znamení není zapotřebí, protože lidé sami jsou znamením. Ve středu lidu je zřízena svatyně a tento lid se stává zdmi svatyně. Zdůrazňuje tak zcela novou dimenzi mezi Hospodinem a izraelským národem⁶⁶.

---

⁶⁴ BUSENITZ, Irvin A. *Introduction to the biblical covenants, the Noahic covenant and the priestly covenant*. Elektronická podoba. <<http://tms.edu/tmsj/tmsj10m.pdf>>

⁶⁵ BERTHOUD, Jean-Marc. *L'alliance de Dieu*. s. 30.

⁶⁶ TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové smlouvě*. s. 37.

2. PRVKY SMLUVNÍHO PROTOKOLU

2.1 Struktura smluvního formuláře

Struktura jednotlivých smluv uzavíraných ve starověku se většinou držela určitého schématu, podle něhož byly smlouvy sepsány. Toto schéma, respektive formulář smlouvy nebo také smluvní protokol, se v průběhu jednotlivých období výrazně měnil. I proto je možné alespoň přibližně určit, ze kterého období daná která smlouva pochází.

Struktura smluvního protokolu obsaženého ve smlouvách z 2. tisíciletí př. n. l., ve kterých bylo nalezeno nejvíce shodných prvků se smlouvami, které se objevují v Tanachu, byla následující:

1. Preambule nebo také tituly
2. Historický prolog
3. Podmínky smlouvy, ustanovení a zákony
4. Seznam svědků
5. Kletby a požehnání
6. PřísaHY a sankce⁶⁷

2.1.1 Preambule

V této úvodní části byl identifikován hlavní smluvní partner, tj. vítězný nebo silnější panovník, který byl vyhlášovatelem zákonů objevujících se v následujícím smluvním ustanovení. Tento svrchovaný panovník zde byl prezentován se všemi svými tituly a přívlastky⁶⁸.

---

⁶⁷ BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Co., 1975. s. 266. ISBN 0-8028-2338-6.

⁶⁸ DOUGLAS, J.D. *Nový biblický slovník*. s. 941.

2.1.2 Historický prolog

Historický prolog byl jakýmsi popisem vztahu mezi jednotlivými smluvními partnery - mezi vítězným účastníkem smlouvy a poddaným. Tento prolog dával do kontextu vztah mezi oběma smluvními partnery a právě uzavíranou smlouvu. Hlavní součástí historického prologu byla i zmínka o historickém vývoji vztahu mezi smluvními partnery a také vztahu, který panoval mezi jejich předky. Nešlo tedy jen o vyjádření stávajících vztahů a politické situace, šlo v podstatě o jakýsi historický pohled zpět, ve kterém byl kladen zvláštní důraz na projevy laskavosti, kterými se v minulosti prezentoval svrchovaný panovník ve prospěch svého slabšího smluvního partnera. Jednalo se především o zdůraznění blahosklonného jednání svrchovaného vládce s vazalem, jeho poddanými a jeho zemí. To vše bylo vloženo do prologu proto, aby byla vyvolána vazalova vděčnost⁶⁹.

2.1.3 Podmínky smlouvy

Další částí smluvního protokolu byla tzv. smluvní ujednání a podmínky smlouvy. Ty se týkaly především povinností spojených se smlouvou. Šlo o závazné sliby pomoci v případě potřeby, a to u obou smluvních stran, a dále o nařízení týkající se předepsaných vztahů uvnitř i vně sféry působnosti silnějšího ze smluvních partnerů. Jednalo se tedy o absolutní zákaz vztahu vazalů s cizími nepřátelými národy a na druhou stranu o udržování přátelských vztahů s národy, které byly v područí svrchovaného panovníka⁷⁰. V neposlední řadě zde byla definována také povinnost alespoň jedenkrát ročně stanout před svrchovaným vládcem a smlouvu obnovit. Při této příležitosti probíhalo většinou veřejné čtení obnovené smlouvy, ať už před panovníkem, nebo dokonce samotným panovníkem před celým společenstvím⁷¹.

---

⁶⁹ NICHOLSON, E. W. *Deuteronomy and Tradition*. Oxford: Basil Blackwell, 1967. s. 43.

⁷⁰ BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. s. 269.

⁷¹ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 941.

2.1.4 Seznam svědků

Následujícím bodem smluvního formuláře byl výčet svědků, doslova seznam svědků, kteří měli bdít nad smlouvou a především nad jejím dodržováním a pravostí. Není náhodou, že tato funkce svědků připadala výhradně na božstva, jež byla uctívána smluvními partnery, a kterým se připisovala odpovědnost za veškerý běh života lidí ve starověku. Důležité bylo obzvláště pořadí zmiňovaných bohů. Božstva svrchovaného panovníka byla vždy jmenována na prvním místě a až poté následoval výčet bohů podřízeného partnera. Běžným zvykem bylo přibírání různých přírodních úkazů na místo svědků smlouvy. Šlo například o zemi a nebesa, vítr, mraky, řeky či hory⁷².

2.1.5 Kletby a požehnání

Důležitým bodem smluvního protokolu byla část obsahující kletby a požehnání, které se vztahovaly na účastníky smlouvy. Zatímco požehnání měl dojit ten, kdo smluvní podmínky dodržoval, kletby měly postihnout výhradně toho z partnerů, který smluvní nařízení jakýmkoli způsobem přestoupil nebo dokonce smlouvu zcela úmyslně porušil. Seznam kleteb byl velice různorodý a stejně tak i výčet případných vykonavatelů trestu při porušení smlouvy. Jednalo se o úkony, které směl na viníkovi vykonat silnější vládce (např. pomocí vojenského zásahu) nebo úkony, které již spadaly do pravomoci bohů, nebo případně zmiňovaných přírodních jevů⁷³.

2.1.6 Přísahy a sankce

Celá smlouva v závěru vrcholí smluvním obřadem, který byl většinou stvrzen veřejnou přísahou. Závěrečný bod smluvního protokolu obsahoval také příkaz k uložení, popř. k vystavení smlouvy ve svatyních poddaného účastníka

---

⁷² DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 941.

⁷³ Tamtéž. s. 941.

smlouvy. Na závěr byly ještě jednou zopakovány sankce, které mohly postihnout případného porušovatele smlouvy⁷⁴.

2.2 Smluvní protokol ve starověkých blízkovýchodních smlouvách

Myšlenka uzavírání smluv byla přítomná v celém starověku. Z tohoto období se nám dochovala bohatá síť smluvních vztahů zdokumentovaná na značně velkém množství hliněných tabulek a jiných písemnostech. Rozvinutá praxe zaznamenávat smluvní podmínky v písemné formě se rozšířila i na oblasti, ve kterých písemná forma smluvního jednání nebyla přímo zákonně předepsaná. Množství smluv a různých právních kodexů, které byly uzavírány na Blízkém východě, mohou pomoci dokreslit i pozadí a strukturu biblických smluv⁷⁵.

U smluv Chetitských bylo například zvykem vyhotovit dvě kopie smluvního dokumentu. Dvě kamenné desky, které obdržel Mojžíš na hoře Sinaj, mohou být tudíž odkazem na tuto praxi. Stejně tak se smlouva stala neplatnou, pokud byla např. hliněná tabulka obsahující ustanovení, které se týkalo smluvních podmínek, rozlomena. Zde opět můžeme vidět paralelu v Mojžíšově jednání po sestoupení z hory Sinaj, kdy na důkaz toho, že smlouva s Hospodinem a lidem Izraelským byla zrušena, roztříštil desky smlouvy, které obdržel na Sinaji⁷⁶. Podobnost mezi starověkými blízkovýchodními smlouvami a smlouvami biblickými se objevuje především ve smlouvách mezi svrchovaným vládcem a vazalem. Struktura těchto smluv je nápadně podobná struktuře smluv objevujících se v Tanachu, a to nejvíce těm, které byly uzavřeny v Moábu, tj. smlouvy, které se objevují v Deuteronomiu, ale také smlouvy uzavřené na Sinaji

---

⁷⁴ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 163.

⁷⁵ KLÍMA, Josef. *Zákony Chamurapiho*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. s. 144.

⁷⁶ BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. s. 265.

a v Šekemu (Ex, Jz). Také mnohé ze zákonů mají obsahově velice blízko k zákoníku Chamurapiho.⁷⁷

Struktura jednotlivých smluvních formulářů se v průběhu věků měnila. Jedny z nejstarších nám dochovaných zákoníků z počátku 2. tisíciletí př. n. l. se skládaly většinou jen z titulu a prologu opěvujícího panovníka, jenž vydával zákony obsažené v zákoníku. Dále pak obsahovaly tyto zákoníky různé kletby a požehnání vztahující se na smluvní strany. Tím byl ovšem výčet prvků smluvního formuláře konečný.⁷⁸

Dalším typem smluvního formuláře byly smlouvy Chetitské pocházející z druhé poloviny 2. tisíciletí př. n. l., které se skládaly z preambule, kde byl uveden hlavní smluvní partner. Základním znakem charakterizujícím Chetitské smlouvy byla přítomnost tak zvaného historického prologu. Dále tento formulář obsahoval zákony a ustanovení, nad jejichž dodržováním bděli bohové obou stran, kteří vystupovali zároveň jako svědkové smluvního ujednání sesílající na jednotlivé smluvní partnery kletby či požehnání. Celý smluvní akt byl pak stvrzen přísahou během slavnostního obřadu, při kterém byly sděleny i sankce za překročení či nedodržování smluvních podmínek.

Na přelomu 2. a 1. tisíciletí př. n. l. se celý smluvní formulář značně zjednodušil a z jeho struktury zmizel především historický prolog, který by hlavním poznávacím prvkem smluv Chetitských. Smlouvy Asyrské charakteristické pro 1. tisíciletí př. n. l. se skládaly jen z titulování panovníka, podmínek smlouvy, kleteb při jejím nedodržování a z výčtu božstev, jakožto svědků smlouvy. Přičemž jednotlivé prvky smluvního formuláře mohly být udávány v libovolném pořadí a jednotlivé komponenty těchto prvků se dokonce mohly v určitých případech i mísit.⁷⁹

---

⁷⁷ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 162.

⁷⁸ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 163

⁷⁹ Tamtéž. s. 163

Tabulka smluvních protokolů v průběhu 2. tisíciletí⁸⁰

	Zákoníky z 2.tisíciletí	Chetitský model (14.-12.st. př.n.l.)	Asyrský model (1.tisíciletí př.n.l.)
Identifikace suverénního vládce	Preambule	Preambule	Preambule
Zdůrazňuje dobrodiní svrchovaného panovníka a vděčnost vazala	Prolog	Historický prolog	Podmínky smlouvy
Narizení, zákony a ustanovení týkající se předkládaného zákona		Podmínky smlouvy	
Seznam božstev, která vystupují jako svědkové smlouvy		Svědkové smlouvy	Svědkové smlouvy
Týkají se účastníků smlouvy, kteří jsou jimi postiženy v případě dodržování nebo porušování smlouvy	Kletby a požehnání	Kletby a požehnání	Kletby a požehnání
Uzavření smlouvy bylo doprovázeno obřadem a přísahou, ale i zaslíbením		Přísahy a sankce	Přísahy a sankce

⁸⁰ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 163.

2.3 Příbuzné rysy smluv s Hospodinem a smluv vazalských

Díky shodným rysům s blízkovýchodními starověkými smlouvami lze téměř s jistotou říci, že smluvní formy, které byly prezentovány v Tanachu, a zvláště v Deuteronomiu a v Sinajské perikopě, odrážely smluvní procedury, které se používaly po staletí na blízkém východě v biblických dobách.

Busenitz předpokládal s odkazem na vědecké práce, jež předložili na toto téma např. Mendenhall či von Rad, že existuje určitá paralela mezi smlouvami v Tanachu a Chetitskými vazalskými smlouvami ze 14. až 12. století př.n.l.. Tyto smlouvy mají stejnou strukturu, jejíž základní společné prvky se shodují⁸¹.

Existují pozoruhodné podobnosti ve formulaci mezi chetitskými smlouvami a smluvními modely v Tanachu. Nicméně smluvní formuláře nemají strukturu strnulou, bez možnosti obměn, a proto mohou příležitostně některé prvky chybět. Přesto však lze stále hovořit o smluvním protokolu⁸².

Ačkoliv není Sinajská smlouva popisovaná v Ex 19-24 zcela identická se smluvními protokoly blízkovýchodních smluv, její schéma je velice podobné. Je tedy možno tvrdit, že i tato smlouva se drží určitého modelu starověkých smluv.

Mnohem rozpoznatelnější je smluvní model v Deuteronomiu. Tato kniha, které reprezentuje smlouvu uzavřenou na Moábských pláních, následuje klasický model smluvního protokolu z druhé poloviny 2. tisíciletí př.n.l.. Zatímco smlouva z 2. knihy Mojžíšovy neobsahuje žádný výčet požehnání a kleteb, Deuteronomium má tento seznam více než rozsáhlý. Objevují se zde i svědkové smlouvy, což jsou v tomto případě nebesa a země, která v předešlých oddílech Pentateuchu chybí. V Deuteronomiu je také výslovná zmínka o uložení desek smlouvy ve Schráně úmluvy⁸³.

---

⁸¹ BUSENITZ, Irvin A. *Introduction to the biblical covenants, the Noahic covenant and the priestly covenant*. Elektronická podoba. <<http://tms.edu/tmsj/tmsj10m.pdf>>

⁸² NICHOLSON, E. W. *Deuteronomy and Tradition*. Oxford: Basil Blackwell, 1967. s. 43

⁸³ BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. s. 266-267.

Příbuzným rysem mezi Chetitskými smlouvami a smlouvami v Tanachu je také požadavek přednášet zákon pravidelně na veřejnosti a stejně tak podmínka, aby se vazal alespoň jednou ročně objevil před králem a při té příležitosti obnovil smlouvu.

Dalším pojítkem je i rozsáhlý historický prolog, který se objevoval jak v Chetitských státních smlouvách tak i v Deuteronomiu (Dt 1-11). V tomto bodě líčil chetitský svrchovaný vládce rozvoj přátelství s vazalem. Jednalo se například o sliby dané vazalovým předkům, stejně jako ve smlouvách s Hospodinem, kde je zmiňován slib daný praotcům. Tyto sliby se vztahují na předky, ale i na generace budoucí.

Historický prolog v Chetitských smlouvách velmi často uvádí také zemi, která byla svrchovaným vládcem darována vazalovi, což je v podstatě téma, které je zcela rozvedeno v Deuteronomiu. Hospodin daruje zemi vyvolenému národu. V obou typech smluv je zdůrazněna výzva, aby vazal nepřekračoval vymezené hranice darované země⁸⁴.

Všechny tyto analogie jsou jakýmsi důkazem podobnosti Chetitských smluv a smluv s Hospodinem vyskytujících se v Tanachu. Avšak byly objeveny také smlouvy z 1. tisíciletí př. n. l., které se nikterak zásadně nelišily od smluv Chetitských. Ve skutečnosti se zdá, že tento model smlouvy (smluvní formulář) byl kontinuálně používán zhruba po dobu 800 let, což by vysvětlovalo, jak je možné, že pravděpodobně pozdější kniha Deuteronomia zachovává prvky smluvního formuláře, který byl užíván ve smlouvách Chetitských z 14. až 12. století př. n. l.

Navzdory této kontinuitě byly objeveny i značné rozdíly mezi smlouvami z 2. a 1. tisíciletí př.n.l., a to ať už se jednalo o smlouvy politické nebo náboženské. Zatímco smlouvy Chetitské ale i smlouva Sinajská obsahovaly poměrně krátký seznam požehnaní a kleteb, smlouvy z 1. tisíciletí př. n. l. (smlouvy Asyrské) a smlouvy, které se objevují v Deuteronomiu, mají tento výčet

---

⁸⁴ BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. s. 267

značně dlouhý. V Dt 28 se dokonce nachází skupina kleteb, které jsou zcela shodné s kletbami objevujícími se v smlouvách Asyrských. A navíc, tyto kletby mají dokonce svůj původ v Asyrském panteonu, zatímco v Dt nemají žádné opodstatnění. Je tudíž možné, že skupina Asyrských kleteb byla začleněna do Deuteronomia právě pod vlivem Asyrského modelu, který v té době převládal⁸⁵.

Převažuje ovšem názor, že rozdíl mezi smlouvami Chetitskými a Asyrskými není zdaleka tak zřetelný, aby bylo možné Deuteronomium přiřadit jednoznačně k jednomu či druhému typu starověkých smluv. Samozřejmě je třeba mít také stále na paměti, že smlouva s Hospodinem je svou formou zcela výjimečná⁸⁶.

Posunem z oblasti profánní do sféry náboženské se smlouva stává vyjádřením zcela ojedinělého vztahu mezi Hospodinem a člověkem, který se svým rozhodnutím přijmout smluvní podmínky a vstoupit do smlouvy s Hospodinem stává jakýmsi zosobněním smlouvy a sám je pak znamením smlouvy. Je vlastně vtažen do Hospodinova dění. Ten používá smlouvu k tomu, aby prezentoval svůj záměr s člověkem.

Tento specifický vztah Hospodina k jeho lidu připomíná typ Chetitských vazalských smluv a tím i označení Hospodina jako svrchovaného vládce, stejně tak požadavek na zachování určitého smluvního závazku ze strany vyvoleného lidu. Chápeme-li smlouvu s Hospodinem v kontextu starověkých vazalských smluv, lze jen stěží mluvit v takovémto případě o pojetí smlouvy jakožto závazku. Viděno v těchto dimenzích lze chápat smlouvu s Hospodinem spíše jako kontinuální vztah.

---

⁸⁵ BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. s. 267-269.

⁸⁶ WanGEMEREN, Willem A.. *New International Dictionary of Old Testament: Theology & Exegesis*. s. 747.

2.4 Prvky smluvního formuláře v Tanachu

Z výše uvedeného lze tedy vyvozovat, že smlouvy s Hospodinem se řídily podle struktury jakéhosi smluvního formuláře. Prvky tohoto smluvního formuláře můžeme v Tanachu rozpoznat ať už jednotlivě nebo jako celistvý smluvní protokol. Již samotná první věta dekalogu může být chápána jako smluvní parafráze prvního bodu smluvního protokolu, preambule. Slovy: „*Já jsem Hospodin, tvůj Bůh.*“ (Ex 20,2) se Hospodin obrací k lidu i k jednotlivci a svým způsobem se jim dává znát.

Hned následující část tohoto výroku by se dala považovat za jakýsi zkrácený historický prolog. Věta, ve které se Hospodin hovoří o svých minulých činech, pokračuje slovy: „*..., který tě vyvedl z Egypta, domu otroctví.*“ Delší forma historického prologu se nachází např. v Jz 24, 2-13. Můžeme tedy obecně říci, že samotnému vyhlášení smlouvy v Tanachu většinou předchází určitá forma historického prologu, nástin toho, co Hospodin učinil pro svůj lid.

Co se týče podmínek smlouvy, tyto jsou v podstatě vyslovovány v každé Hospodinem předkládané smlouvě. Všechny tyto smlouvy obsahují požadavek, aby jej vstoupí-li člověk do smlouvy s Hospodinem, přijal a především dodržoval jeho podmínky. Tento základní rys se odráží již v samotném prvním přikázání dekalogu:

„*Nebudeš mít jiného boha mimo mne.*“ (Ex 20,3), jako by nám Hospodin sděloval, pokud chceš být účastníkem mé smlouvy, musíš dodržovat má pravidla.

V případě svědků smlouvy a s ohledem na zmíněné první přikázání z dekalogu je téměř zbytečné zmiňovat, že v Izraeli nebylo zvykem vzývat žádné cizí bohy. Bůh Izraele, jakožto Bůh žárlivě milující, výslovně zakazuje uctívání cizích božstev. Nicméně, je zajímavé, že velice často se proroci při svém zúčtování s Izraelem, který zas a znovu v minulosti přestoupil podmínky smlouvy, dovolávali svědků nebes a země jako svědků Hospodinových. Stejně je tomu tak i v Deuteronomiu, kde si Mojžíš za svědky jakéhokoli porušení

smlouvy přibírá nebe a zemi. V Jz 24,22 je dokonce provolán samotný lid Izraelský, aby byl sám sobě svědkem.

Přísliby a kletby uzavírají Kniha smlouvy i zákoník v Deuteronomiu a například v Dt 31,10-13 se objevuje povinnost veřejného čtení.⁸⁷

„ Každého sedmého roku, v roce určeném k promíjení dluhů, o slavnosti stánků, až přijde celý Izrael, aby se ukázal před tváří Hospodina, tvého Boha, na místě, které vyvolí, budeš předčítat tento zákon před celým Izraelem, aby jej slyšeli.“

---

⁸⁷ NICHOLSON. E. W. *Deuteronomy and Tradition*. Oxford: Basil Blackwell, 1967. s. 43-44.

3. EXEGEZE TEXTU

Před samotným přistoupením k exegezi Dt 29. kapitoly, považuji za nutné tuto kapitolu zasadit do kontextu celé 5. knihy Mojžíšovy, jejíž je součástí, aby byl pohled na tuto kapitolu komplexní.

3.1 Deuteronomium

Název 5. knihy Mojžíšovy je v hebrejštině דברים (Slova), jako u předchozích knih Tóry se odvíjí od prvotních slov, kterými kniha začíná. Dříve se však pro tuto knihu užíval název משנה תורה - *Mišne Tora*, „Opakování Zákona“.⁸⁸

Název Deuteronomium vznikl řeckým překladem do Septuaginty a svým způsobem i nepochopením instrukce z Dt 17,18, kde je panovníkovi ukládána povinnost, aby vytvořil „opis Tory“, משנה התורה הזאת, zatímco Septuaginta tuto slovní vazbu chybně překládá jako το δευτερονομιον τοῦτο, což znamená doslova „tento druhý zákon“. Z tohoto nepřesného překladu byl pak odvozen název celé knihy, ačkoli nešlo o druhý zákon, ale jen o opakování zákona stávajícího.⁸⁹

Deuteronomium, jak napovídá samotný hebrejský název knihy, obsahuje především slova, a to slova, která pronesl Mojžíš k zástupu Izraelců ještě před vstupem do země zaslíbené. Tato kniha je knihou slov více než kterákoli jiná kniha Tanachu. Jde především o slova Mojžíšova, která jsou ovšem často odrazem slov Hospodinových.

Deuteronomium je knihou příkazů a instrukcí, které se týkají každodenního ale i náboženského života Izraelců. Jako by se celý spis snažil o přiblížení Hospodinových slov posluchači.⁹⁰

---

⁸⁸ NEWMAN, Jaakov, SIVAN, Gavriel. *Judaismus od A do Z*. s. 34.

⁸⁹ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 161.

⁹⁰ MILLER, Patrick D. *Deuteronomy: Interpretation, a Bible commentary for Teaching and Preaching*. s. 1. Louisville: John Knox Press, 1990. ISBN 0-8042-3105-2.

Instrukce a nařízení se v Deuteronomiu stávají Tórou. Je to první celistvě uspořádané teologické dílo, ve kterém jde v první řadě o aktualizaci smlouvy.

Výraz *nový* ve spojení se smlouvou se objevuje v Tanachu jen jedenkrát. Toto spojení používá prorok Jeremijáš. Ovšem ani v jeho proroctví nejde o zcela novou smlouvu, nýbrž o smlouvu obnovenou - starý obsah v novém hávu. Stejně jako na mnoha jiných místech Tanachu, napříč dějinami historického Izraele, je i zde smlouva opakováním, nebo lépe připomínkou smlouvy stávající. Protože, jak již bylo řečeno, smlouva s Hospodinem je, i přes rozsáhlý výčet mnoha rozdílných forem, kterými se v historii prezentovala, jen jedna jediná. I proto je pro obnovu či připomínku smlouvy vhodný termín aktualizace.⁹¹

Deuteronomium spojuje s výrazem „aktualizace smlouvy“ i Karel Deurloo. Zdůrazňuje Mojžíšovo ohlédnutí za děním minulým, ale také vyhlídky na budoucnost lidu Izraele. Je přesvědčen, že způsob připomínky jednotlivých příkázání lze nazvat aktualizací smlouvy.⁹²

Zastáváme-li názor, že doba vzniku Deuteronomia je zhruba 7. století př. n. l., tzn. doba, kdy byl na obzoru rozpad království a vyhoštění lidu ze země, pak je možno chápat Mojžíšovu řeč na prahu země zaslíbené, obsahující pokyny ke zdárnému získání země jako paralelu k době královské, kdy Izraeli hrozila naopak ztráta darované země.⁹³ Možná i proto se v Deuteronomiu nachází tolik příkazů, které se týkají toho, jak se chovat v zemi darované Hospodinem.

Země zaslíbená je v Deuteronomiu nazvána slovem נחלה . Tento výraz označoval původně vlastnictví, majetek nebo dědičný podíl. Používal se pro označení dědičného území, které bylo vymezené Hospodinem pro klan nebo rodinu. V Deuteronomiu se však tento výraz vůbec poprvé objevuje ve spojitosti s Izraelem jakožto národem, což by mohlo naznačovat, že na lid Izraele je zde nahlíženo jako na ucelený vnitřně

---

⁹¹ TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové Smlouvě*. s. 9.

⁹² DEURLOO, Karel A. *Exodus a exil: Malá biblická teologie I*. 1. vydání. Benešov: Eman, 2007. s. 40. ISBN 80-86211-55-X.

⁹³ BÁNDY, Juraj. *Teológia starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. s. 89. ISBN 80-223-1793-4.

sepjatý útvar. Patrně formováním státu se jednotlivé kmeny spojily velice úzce jak politicky tak nábožensky, což vytvořilo nezbytný předpoklad pro vytvoření Izraele v duchu Deuteronomní zvěsti jakožto politicky jednotného organismu a tehdy mohl být použit výraz *נהלל*.⁹⁴

3.1.1 Původ Deuteronomia

Doba původu Deuteronomia je zcela nejednoznačná. Někteří vědci vidí původ této knihy až po pádu Jeruzaléma, v době exilu, kde měla zastávat funkci jakési připomínky na kulturní historii vyvoleného národa a především uchovat jeho identitu, která byla ohrožena okolními národy.

Předpokladem ovšem je, že Deuteronomium je s největší pravděpodobností nějakým způsobem spjaté s „Knihou Zákona“, která byla v roce 622 př. n. l. objevena při rekonstrukci chrámu knězem Chizkijášem. V 2Kr 22 je popisována náboženská reforma, jejímž původcem byl král Jošijáš inspirovaný právě touto Knihou Zákona⁹⁵

Rendtorff⁹⁶ předkládá názor, že kniha Zákona, která byla nalezena v chrámu za vlády krále Jošijáše a podle níž byla provedena velká kultická reforma, je přinejmenším alespoň inspirována Deuteronomiem. Výraz kniha Zákona, nebo také kniha Tóry, se mimo pasáž týkající se Jošijášovy náboženské reformy objevuje už jen v Deuteronomiu, popřípadě v textech, které jsou s Deuteronomiem nějakým způsobem spjaty. Ovšem hlavní podobnost můžeme nalézt především v náboženských příkazech obou spisů. Otázkou však zůstává, zda vznikla 5. kniha Mojžíšova již před Jošijášovou reformou nebo až v jejím důsledku a nebo dokonce, zda existoval nějaký spis, který předcházel samotné

---

⁹⁴ VON RAD, Gerhard. *Old Testament Theology: The Theology of Israel's historical traditions. Vol. 1.* London: SCM Press Ltd, 1975. s. 224.

⁹⁵ FINKELSTEIN, Israel. SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá písma Izraele ve světle moderní archeologie.* 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 23. ISBN 978-80-7021-869-3.

⁹⁶ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury.* Praha: Vyšehrad, 2003. 3. vydání. s. 202-203. ISBN 80-7021-634-4.

knize Deuteronomia, jakési *Pradeuteronomium*, jak jej Rendtorff nazývá (stejně tak Bándy).

I přes množství teorií ohledně původu Deuteronomia zůstává otázka jeho původu i nadále nezodpovězená. Jediný podložený údaj, který lze předložit, je zjištění, že v konečné etapě doby královské patrně vzniklo deuteronomistické hnutí, jež nově formulovalo učení a zkušenosti Izraele.

K tomuto názoru se přiklání i Finkelstein, který zastává mínění, že jádro celého Pentateuchu a část deuteronomistických historických spisů vznikly přibližně někdy v 7. století př. n. l., to znamená za vlády krále Jošijáše, aby sloužily jeho náboženské reformě⁹⁷.

3.1.2 Teologická koncepce

V Tanachu má každá kniha svůj teologický záměr, kterému je podřízena celková koncepce a podle níž jsou voleny výrazové prostředky. Struktura i forma takového spisu podává určitou teologickou výpověď. Deuteronomium jakožto teologický spis nemá v Tanachu obdoby. Dá se říci, že není žádná jiná kniha, na kterou by se dalo nahlížet jako na tak ucelenou teologii,⁹⁸ nemluvě o dopadu na historické knihy, které následovaly po Deuteronomiu (Jz, Sd, 1. a 2. S, 1. a 2. Kr). Tento soubor knih se komplexně označuje jako dílo „deuteronomistické“ díky společnému teologickému záměru ale i podobnosti jazyka.⁹⁹

V biblických dobách se náboženský život Izraele skládal z mnoha obřadních rituálů, které se dostaly do povědomí Izraelců, kdy se z původních zvyků v průběhu věků staly rituály, přičemž se jednotlivým rituálům přiřítaly i jednotlivé významy.

---

⁹⁷ FINKELSTEIN, Israel. SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá písma Izraele ve světle moderní archeologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 24.

⁹⁸ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*. s. 202.

⁹⁹ FINKELSTEIN, Israel. SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá písma Izraele ve světle moderní archeologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2007. s. 24

Naproti tomu v Deuteronomiu jsou patrné snahy tuto kultickou rozmanitost vyložit jako jednotnou teologickou koncepci, která má ve svém centru víru v Hospodina, Boha smlouvy, který je jediný a který učinil pro svůj lid velké zázraky.

Vyvolený lid je pak lidem smlouvy, výhradním vlastnictvím Boha, svatý lid (v doslovném překladu „svatá lůza“- כֹּדֶשׁ גֹּיִם), který je určený především pro službu Hospodinovi a jehož život je podřízen Hospodinovým příkazům pramenícím ze smlouvy, kterou společně uzavřeli na Sinaji.¹⁰⁰

Zákony obsažené v Deuteronomiu hlavně v kapitole 12-26, které mají mnoho společných rysů s „Knihou smlouvy“ z Ex 20,22- 23,19, neplní funkci volně spojených příkazů na základě právní praxe. Naopak je zde rozpoznatelný určitý teologický záměr. Rendtorff k tomuto tématu dodává:

„ Jednotlivá právní ustanovení jsou často pareneticky rozšířena a teologicky interpretována, a především je tato sbírka zasazena do širokého dějinně- teologického rámce, který rozvíjí svou vlastní teologickou koncepci. Podniknut je tu jedinečný pokus, který nemá ve Starém zákoně žádnou starší ani pozdější obdobu, o systematické shrnutí celé mnohavrstevné náboženské tradice Izraele do rozsáhlého nového celkového nárysu.“¹⁰¹

3.1.3 Deuteronomium jako spojovací článek

Deuteronomium je samo o sobě knihou, která leží na pomyslném rozhraní. Je jakýmsi spojením Tóry a historických knih, které následovaly. Je současně započítáváno ke knihám Tóry¹⁰² a zároveň je považováno za součást díla

---

¹⁰⁰ VON RAD, Gerhard. *Old Testament Theology: The Theology of Israel's historical traditions. Vol 1.* London: SCM Press Ltd, 1975. s. 228-230. ISBN 344-01182-5.

¹⁰¹ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury.* s. 168-169.

¹⁰² V židovském prostředí je Tóra označována také jako *Chamiša chumše Tora*- Pět pětiněk Tóry, nebo zkráceně *Chumaš*, což naznačuje pospolitost jednotlivých knih Mojžišových.

deuteronomistického. Dává smysl jak knihám Pentateuchu tak knihám historickým.

Je zajímavé, že Deuteronomium funguje jako jakýsi mezník mezi dvěma bloky spisů. Působí jako závěr velkého putování pouští a uzavírá vlastně celou koncepci utváření národa, ale zároveň funguje i jako úvod k následující knize Jozue a celému historickému bloku.¹⁰³

Jakožto spojovací článek je možno Deuteronomium chápat i z hlediska přesahu do budoucnosti, který se v knize zřetelně objevuje. Na Moábských pláních Mojžíš uzavírá smlouvu před Hospodinem nejen s novou generací, které je povoleno vstoupit do země zaslíbené, ale i s těmi, „kteří tu dnes s námi nejsou“ (Dt 29,14), tj. se všemi generacemi budoucími.¹⁰⁴

Stejně tak se v Deuteronomiu nachází i jakýsi příslib - v tom negativním smyslu slova - exilu, přinejmenším jako součást hrozeb skrývajících se v kletbách při překročení podmínek smlouvy s Hospodinem. Ten se ovšem nese celou knihou Tóry. Pokaždé, když lid přistoupí na podmínky Hospodinovy smlouvy, je zároveň i varován před tím, co se stane, nedodrží-li tyto podmínky.

3.1.4 Struktura Deuteronomia

Co se týče struktury Deuteronomia, pokusů o její vymezení bylo v průběhu 20. století mnoho. Důkladným prostudováním samotné knihy bylo zjištěno, že její struktura je značně komplikovaná.

Objevilo se tvrzení, že úvodní kapitoly Deuteronomia 1- 4 plní funkci jakéhosi historického úvodu a to nejen 5. knihy Mojžíšovy, ale celého deuteronomistického dějpravného díla, tzn. až do konce 2. knihy Královské (Noth).¹⁰⁵

---

¹⁰³ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*. s. 238.

¹⁰⁴ DEURLOO, Karel A. *Exodus a exil: Malá biblická teologie I*. 1. vydání. Benešov: Eman, 2007. s. 79. ISBN 80-86211-55-X.

¹⁰⁵ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 162.

Von Rad spojoval knihu Deuteronomia s jakousi kultickou oslavou. Tento poznatek vyvozoval především z poznámky o obnově smlouvy každého sedmého roku, která se objevuje v Dt 31,10. Samotná struktura knihy podle von Rada pak podléhá liturgickému uspořádání svátku, který měl být obnovou smlouvy slavené v Šekemu. Analogickou strukturu rozpoznal i v 2. knize Mojžíšově, v sinajské perikopě a také v knize Jozue.¹⁰⁶ Strukturu knihy rozdělil následně:

1. Historie (1-11)
2. Zákon (12-26,15)
3. Zpečetění smlouvy (26,16-19)
4. Požehnání a prokletí (27)

Tímto rozdělením knihy zavedl von Rad popud k následnému srovnávání starověkých smluvních formulářů se smlouvami v Tanachu.

První, kdo si povšiml této podobnosti smluvních formulářů, především srovnáním smluv s Hospodinem se smlouvami chetitskými, byl Mendenhall. Ten v polovině minulého století předložil strukturu celého nám již známého smluvního formuláře z 2. tisíciletí př. n. l.¹⁰⁷

Podle Bándyho je možné nahlížet na Deuteronomium jako na program obnovy po návratu z exilu, což by se dalo s vědomím časového přesahu Deuteronomia do budoucnosti aplikovat vlastně na kteroukoli generaci vyvoleného lidu.

Samotnou strukturu Deuteronomia pak vidí takto:

- „ Úvod (1-3)
- Napomenutí (4-11)
- Přikázání (12-26)

---

¹⁰⁶ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*. s. 203.

¹⁰⁷ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 162.

Závazky vyplívající z příkázání (27,1-8)

Požehnání a kletby (27,8-28,69)

Obnovení smlouvy (29)

Příslib návratu z exilu (30)

Závěr (31-34)¹⁰⁸

Dalším příspěvkem na téma struktura Deuteronomia bylo tvrzení, že tato kniha sice celkově vykazuje podobnost s formuláři starověkých smluv, avšak vybrané kapitoly by měly být považovány za samostatné jednotky, které zahrnují ve svém obsahu všechny prvky smluvního protokolu. Jedná se o kapitoly 4, 29 a 30 (McCarthy).¹⁰⁹

3.2 Exegeze Dt 29

3.2.1 Metoda práce

V následující kapitole se pokusím o exegezi vybraného textu. Budu vycházet především z metody synchronní, která zohledňuje při práci výhradně text. I proto budu pracovat s textem v podobě, který nám předkládá kanonická podoba.

Oproti tomu, k přístupu diachronnímu, který počítá s několikerou redakcí a zohledňuje historický vývoj samotného textu i okolní události, budu přihlížet jen omezeně. Zaměřím se primárně jen na výpověď textu, jeho formu a vyjadřovací prostředky.

---

¹⁰⁸ BÁNDY, Juraj. *Teológia starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. s. 89

¹⁰⁹ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 162.

3.2.2 Kapitola 29

- א.** וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ לְיַהֲוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל עַבְדָּיו וּלְכָל אֶרְצוֹ:
- ב.** הַמַּסּוֹת הַגְּדוֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֵיכֶם הֵאֱתֹת וְהַמִּפְתִּים הַגְּדוֹלִים הֵהֱמָ:
- ג.** וְלֹא אֶתְּמוֹן יְיָ לְיַהֲוָה לְכֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרֹאוֹת וְאָזְנוֹיִם לְשָׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
- ד.** וְנֹאֲלַךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא כִּלּוֹ שְׁלֹמֹתֵיכֶם מִעֲלֵיכֶם וְנִעַלְךָ לֹא בְלִתָּה מֵעַל רַגְלֶךָ:
- ה.** לְחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיַּיּוֹן וְשִׁכָר לֹא שָׁתִיתֶם לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ לְיַהֲוָה אֵל הַיִּכְּסִים:
- ו.** וַתִּבְּאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחַ וְנֹאֲלַךְ חֲשֹׁבוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן לְקַרְאֲתוֹ לְמַלְחָמָה וַנִּכְסֶם:
- ז.** וַנִּקַּח אֶת אֶרֶצֶם וַנְּתַנְּנָה לְנַחֲלָה לְרֵאשִׁיטֵיכֶם וְלַגְּדֵי וְלַחֲצֵי שְׂבֻט הַמְּנַשִּׁי:
- ח.** וְשִׁמְרַתֶּם אֵת דְּבַרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תִּשְׁכַּלּוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:
- ט.** אַתֶּם נֹצְצִים הַיּוֹם בְּלִפְנֵי יְיָ לְיַהֲוָה אֵל הַיִּכְּסִים רֵאשִׁיטֵיכֶם שְׂבֻטֵיכֶם זְקֻנֵיכֶם וְשׂוֹטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל:
- י.** טַפְסֶם גְּשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מִחְנֵיךָ מִחַ טֵב עֲצִיב עַד שֶׁאֵב מִימֵיךָ:
- יא.** לְעֵבְרְךָ בְּבְרִית יְיָ אֵל הַיִּיךָ וּבְאֵלֹתוֹ אֲשֶׁר יְיָ לְיַהֲוָה אֵל הַיִּיךָ כִּרְתַת עִמָּךְ הַיּוֹם:
- יב.** לְמַעַן תִּקְוֶה אֶתְּמוֹן הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לְאֵל הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר דִּבַּר לְךָ וְכֹאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב:
- יג.** וְלֹא אֶתְכֶם לְבַדְכֶם אֲנִי כִּי כִרְתַת אֵת הַבְּרִית הַזֹּאת וְאֵת הָאֵלֹהִים הַזֵּאת:
- יד.** כִּי אֵת אֲשֶׁר יִשְׁנוּ פֹה עִמָּנוּ עַד הַיּוֹם לְפָנֵי יְיָ לְיַהֲוָה אֵל הַיּוֹם וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹה עִמָּנוּ הַיּוֹם:
- טו.** כִּי אַתֶּם יַדְעַתֶּם אֵת אֲשֶׁר יִשְׁכְּנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֵת אֲשֶׁר עֲבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:

טז. ותראו את שקוצייהם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמיהם:

יז. פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פנה היום מעם יייה' ואלהינו ללקות לעבד את אל' הי הגוים ההם פן יש בכם ש' רש' פ' רה ר' אש ונלענה:

יח. והנה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרנה את הצמאה:

יט. לא י' אבה יייה' ואל' סל' ח' לו כי אז יעשן אף יייה' ונקנאתו באיש ההוא ורכצה בו כל האלה הכתובה בספר הנה ומחה יייה' ויה' את שמו מפתח השמים:

כ. והבדילו יייה' ויה' לרעה מפ' ל' שבטי ישראל ככל' אל'ות הברית הכתובה בספר התורה הנה:

כא. ואמר הדור האחרון בניכם אשר קומו מאחריכם והנכרי אשר יב' א' מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההוא ואת תחל'איה אשר חלה יייה' ויה' בה:

כב. גפרית נמלח שרפה כל ארצה ל' א' תזרע ול' א' תצמח ול' א' יעלה בה כל עשב כמהפכת סד'ם ועמ'רה אדמה [וצביים] וצבונים אשר הפך יייה' ויה' באפו ובחמתו:

כג. ואמרו כל הגוים על מה עשה יייה' ויה' ככה לארץ הזאת מה חרי האף הגדול הנה:

כד. ואמרו על אשר עזבו את ברית יייה' ואל' הי אב'תם אשר פרת עמם בהוציאו א'תם מארץ מצרים:

כה. וילכו ויעבדו אל'הים אחרים וישתחוו להם אל'הים אשר ל' א' ידעום ול' א' חלק להם:

כו. ויחר אף יייה' ויה' בארץ ההוא להביא עליה את כל הקללה הכתובה בספר הנה:

כז. ויתשם יייה' ויה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישלכם אל ארץ אחרת כיום הנה:

כַּתּוּב. הַנְּסֻחַת לִי־הָיָה אֶל הַיָּנוּ וְהַנְּגִלָּת לָנוּ וּלְכַבְּיָנוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת:¹¹⁰

3.2.3 Vymezení textu

Kapitola 29 je od předchozí kapitoly oddělena slovy:

„Toto jsou slova smlouvy, o které Hospodin přikázal Mojžíšovi, aby ji uzavřel se syny Izraele v moábské zemi, kromě té smlouvy, kterou s nimi uzavřel na Chórebu.“

Ekumenický překlad si ohledně vymezení 29. kapitoly nechává tzv. otevřená vrátka a volí dvojité číslování. Ačkoli 29. kapitola začíná oficiálně až následující větou, v závorkách je uvedeno ještě alternativní číslování, podle kterého 29. kapitola začíná právě větou: *„Toto jsou slova smlouvy...“*

Bible kralická naproti tomu nenechává čtenáře na pochybách a proto 29. kapitolu začíná větou, která je v ekumenickém překladu označena jako 28,69.

Hebrejský text se v číslování kapitoly shoduje s ekumenickým překladem, nicméně bereme-li v úvahu židovskou tradici týdenního čtení oddílů Tóry, je dělení textu zcela odlišné. Samotná 29. kapitola je rozdělena do dvou částí. První část spadá pod sidru Ki tavo (26,1-29,8) a druhá část je obsažena v sidře Nicavim (29,9-30,2).

Proto může být tento verš chápán jako závěr předcházejícího bloku nebo jako úvod k 29. kapitole.¹¹¹

3.2.4 Struktura

Celý text můžeme zhruba rozdělit do 4 částí.

Historie vztahu Hospodina a Izraele (1-8)

Smluvní obřad (9-20)

Následky trestu (21-27)

Závěr (28)¹¹²

¹¹⁰ <http://www.chabad.org>

¹¹¹ BÁNDY, Juraj. *Teológia starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. s. 94.

¹¹² TIGAY, Jefferey H. *The JPS Torah Commentary: Deuteronomy*. Philadelphia: The Jewish publication society, 1996. s. 275-283. ISBN 0-8276-0330-4.

Verš 1-8 lze brát jako zpětný pohled na nedávnou historii Izraele nebo také jako určitý smluvní základ, od něhož se smlouva odvíjí. Mojžíš zde zdůrazňuje (verš 1-8) Hospodinovy činy, které jsou připomínkou událostí nedávno minulých. Ty mají funkci jakési společné historie, která tvoří základ celého „národního vědomí“.¹¹³

Verš 9-20 obsahuje podmínky smlouvy, Mojžíš zde připomíná lidu účel jeho shromáždění. Všichni členové od nejváženějšího až po ty nejméně významné „dnes“ uzavírají smlouvu, která zavazuje je samotné i jejich potomky, smlouvu, která v podstatě zahrnuje celý smluvní obřad se všemi příkazy a ustanoveními. Zahrnuje také smluvní formulí (29,11).

Ve verších 21-27 jsou popsány následky v případě překročení podmínek smlouvy. Mojžíš připomíná, že pokud Izrael zhřeší, následkem bude trest v podobě exilu. V této pasáži vystupují i nepřímí svědci, kteří nejsou přítomni smluvnímu rituálu, leč zastávají zde funkci objektivních pozorovatelů stejně jako božstva ve starověkých smlouvách.

Poslední verš 28 je popisem následku trestu, naplnění kletby, pokud se účastníci smlouvy nebudou řídit dle Hospodinových příkazů.

Miller uvádí ve své knize *Deuteronomy: Interpretation* rozbor textu podle McCarthyho návrhu, který je založen na struktuře smluvního protokolu.

Nadpis a uspořádání (29,1)

Historický prolog (29,2-9)

Smluvní strany (29,10-15)

Podmínky smlouvy (29,16-19)

---

¹¹³ To je v podstatě základem celého judaismu. To je zjevné především v době svátků, které jsou jakousi připomínkou historie vyvoleného národa. Nejde ovšem o připomínku retrospektivního pohledu, ale o zpřítomnění příběhu, který je předkládán v Tanachu. Pesachová hagada k tomuto říká: „V každém pokolení je povinnost každého člověka nahlížet sebe sama, jako by on sám vyšel z Egypta.“

Kletby (29,20-28)

Vybídnutí k pokání a obnova (29,29-30,14)

Smluvní usnesení (30,15-20)¹¹⁴

3.2.5 *Dynamika*

Dynamika textu se odvíjí většinou od přímých řečí, avšak 29. kapitola je vlastně celá složena z přímé řeči, jedná se o interpretaci slov Hospodinových. Tato kapitola je označována jako jedna z pěti velkých Mojžíšových promluv¹¹⁵. Nicméně do této přímé řeči Mojžíšovy jsou zasazeny navíc i přímé řeči svědků smlouvy, v tomto případě jde o budoucí generace a o pronárody, které nejprve samy pokládají otázky, aby si na ně následně odpověděly. Podle mého názoru zde příběh získává určitou akční dynamiku, odráží se zde vize budoucnosti. Jako by bylo jisté již v momentě, kdy Hospodin uzavřel s Izraelem smlouvu, že budou podmínky této smlouvy porušeny. Kletby, které jsou zde zmiňovány, už nejsou jen pouhým „*kdyby*“, ale stává se z nich téměř jistá vize budoucnosti.

3.2.6 *Místní vymezení*

V samotném úvodu 29. kapitoly se objevuje místní určení, kde je smlouva s Hospodinem uzavírána. Toto místo, země Moáb, je zmíněno jakoby na úkor místa, kde Hospodin uzavřel smlouvu s předchozí generací, Sinaj (Choreb). Tato „nová“ smlouva je tedy vymezena vůči smlouvě na Chórebu.¹¹⁶ Otázkou je, zda se podmínky natolik změnilly, že musela být předložena nová forma smlouvy. Nebo se natolik změnili samotní účastníci smluvního aktu? Obojí je možné a pravděpodobné. Vyměnila se nejen generace, ale také se společenství určitým

---

¹¹⁴ MILLER, Patrick D. *Deuteronomy: Interpretation, a Bible commentary for Teaching and Preaching*. s. 201.

¹¹⁵ DEURLOO, Karel A. *Exodus a exil: Malá biblická teologie I*. s. 40.

¹¹⁶ Choreb je krom události darování zákona na Sinaji (Choreb) zmiňován ještě třináctkrát. Těchto třináct zmínek je v Tanachu vždy nějakým způsobem spojeno se smlouvou, kterou Hospodin uzavřel s Izraelem a která byla zapsána na kamenné desky. Z toho lze vyvozovat, že slovo Choreb je v podstatě analogickým vyjádřením smlouvy, která obsahovala Hospodinův Zákon daný Izraeli.

způsobem transformovalo i v průběhu čtyřiceti let strávených putováním po poušti.

V každém případě jde ale stále o tu samou smlouvu, jen ve světle nových událostí dochází k novému vyhlášení a schválení. Smlouva se tak stává událostí, jež musí být převedena do právě probíhající současnosti každé generace a především do kontextu doby.¹¹⁷

3.2.7 Poznámky k textu

V textu je výslovně zmíněno, že smlouva bude zprostředkována slovy, הברית (Dt 28,69), jde o slova, která jsou inspirována Hospodinem, nebo lépe jedná se o slova Hospodina, která Mojžíš jako prostředník sděluje celému Izraeli. Mojžíš zde zastává funkci jakéhosi mediátora. Nicméně je zajímavé sledovat, jak samotná postava Mojžíše v celém textu ustupuje do pozadí, doslova mizí. Zůstává jen Hospodin a lid, popřípadě Hospodin a posluchač.

Tato smlouva se s lidem izraelským řeže (לכרת הברית), jak tomu bylo i v případě praotců, kteří jsou mimo jiné v této kapitole také zmiňováni na důkaz naplnění slibu, který jim byl dán.

Oslovení posluchače

Zajímavé je také užití osob v Mojžíšově proslovu. Způsob oslovení posluchačů (ty - vy). Časté střídání singuláru a plurálu často i v průběhu jedné věty se zdá být zcela nahodilé. Tento jev můžeme sledovat například v 5. verši.

..... ואולי אתכם ארבעים שנה במדבר ל' א בלו שלמ' תיכם מעליכם ונעלך ל' א בלטה מעל רגלך:

A vedl jsem vás čtyřicet let po poušti, neomšely vaše pláště na vás a tvé opánky nezpuchřely na tvé noze.“

Tato problematika byla podrobně zkoumána, ale žádné uspokojující vysvětlení se neobjevilo.¹¹⁸

¹¹⁷ TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové smlouvě*. s. 19-20.

¹¹⁸ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*. s. 197-198.

Ústřední motiv

Ústřední myšlenka 29. kapitoly se zcela shoduje s ústřední myšlenkou celého Deuteronomia. Základní podmínkou smlouvy je výhradní uctívání Hospodina, jako jediného Boha, a varování před modloslužbou. Toto varování se týká nejprve „muže nebo ženy“ a poté „rodu nebo kmene“ (29,17).

Vybrané verše

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל ..... „A zvolal Mojžíš k celému Izraeli“

Mojžíš na tomto místě promlouvá k celému národu. Je to národ, který nevznikl obvyklým způsobem, kdy skupina lidí osídlila určité území, kde pak mezi sebou a se svými sousedy uzavírali svazky manželské. Někteří odešli, nicméně byli nahrazeni nově přiřazenými členy. Izrael však vznikl způsobem naprosto neobvyklým. Abrahamovi potomci byli uvězněni pod Egyptskou nadvládou, kde byli zcela odděleni od ostatní společnosti, tudíž nemohli migrovat ani se asimilovat mezi ostatní etnika. Již jako společenství opustili zemi otroctví, aby se v průběhu 40 let putování po poušti zformovali v opravdový národ.¹¹⁹

וְלֹא יָדַעְתֶּם לְבָבְךָ לְדַעַת וְעֵינַיִם לְרִאֹת וְאָזְנַיִם לְשָׁמָע ..... „A nedal vám Hospodin srdce (mysl, rozum) k věděni a oči, abyste viděli a uši, abyste slyšeli“.

Tento verš o nemožnosti věděni, viděni a slyšeni jako by navozoval atmosféru, že Hospodin po dobu putování Izraele po poušti, učinil toto společenství neschopným samostatně rozhodovat. Možná proto, aby se naučilo spoléhat na Hospodina, který v minulosti způsobil, že v krizových situacích lid podléhal malověrnosti.

Miller uvádí, že generace otců, se kterými Bůh uzavřel smlouvu na Sinaji, mohla vidět, slyšet a samostatně se rozhodovat. Dokonce byla svědkem

¹¹⁹ DIVECKÝ, Jan. *Příběhy Tóry: Patnáct biblických zamyšlení*. s. 38. Praha: Nakladatelství P3K, 2005. ISBN 80-903584-1-1.

Hospodinových velkých činů, ale ani přesto však neuvěřila. Zastává také názor, že s největší pravděpodobností tato podrobná formulace obnovené smlouvy odrážela historii vyvoleného lidu, který tak často opouštěl Zákon.¹²⁰

לָחֶם לֹא אָכַלְתֶּם וַיַּיֵּן וְשָׁכַר לֹא שָׁתִיתֶם ..... „Chléb jste nejedli a vína ani kvasu jste nepili.“

Z tohoto verše lze vyvozovat, že Izrael přežil čtyřicet let na poušti jen díky darům Hospodinovým, který svému lidu každodenně předkládal pokrm, v podobě many. Důvod, proč se Izraelci nemohli živit obvyklým způsobem, se objevuje hned v následující větě:

תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ הַנְּרִה אֱלֹהֵיכֶם ..... „Abyste poznali, že já jsem Hospodin váš Bůh.“ Tato věta je uvozena spojkou כִּי , která vysvětluje Hospodinovo jednání. Vysvětlením může být to, že Hospodin chtěl naučit svůj lid důvěře ve svého jediného Boha.

Chléb a víno také patřily ke královským pokrmům¹²¹, kdežto izraelskému lidu byla předložena mana a voda.

אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם בְּלִבְכֶם לִפְנֵי יְיָ הַנְּרִה אֱלֹהֵיכֶם ..... „Vy stojíte dnes všichni před Hospodinem vaším Bohem.“

Výraz נִצָּב - *být postaven* znamená jakési pasivní stání oproti aktivnímu slovu עמד , což by se dalo chápat v té souvislosti, že Izrael až do teď neměl „srdce k poznání“, které obdržel až „dnes“. Proto byl možná k samotnému aktu uzavření smlouvy postaven Hospodinem, popř. jeho prostředníkem Mojžíšem, který ho doposud vedl.

¹²⁰ MILLER, Patrick D. *Deuteronomy: Interpretation, a Bible commentary for Teaching and Preaching*. s. 204.

¹²¹ RINDOŠ, Jaroslav. *Exegetický Kl'úč k Pentateuchu*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2000. s. 149. ISBN 80-7141-315-1.

Dalším pojmem, který je pro celé Deuteronomium pojmem více než charakteristickým, je výraz היום (dnes, tj aktuálně). Není tudíž překvapující, že se tento výraz objevuje v 5. knize Mojžíšově nejčastěji z celé Tóry.

Tímto výrazem je zprostředkována smlouva stávající generaci a zároveň je tento pojem jakýmsi předstupněm, po kterém má následovat aktualizace smlouvy. Ta následuje hned v 11. verši, po výčtu všech zúčastněných.

לְעָבְרָךְ בְּבְרִית ..... „*abys vešel ve smlouvu*“

Toto spojení je vlastně smluvním ustanovením. Hospodin vyzývá svůj lid, aby s ním vstoupil do smlouvy, je to jakási forma aktualizace smlouvy. Pozvání Izraele k obnovení smluvních podmínek, které přijal Izrael už na Sinaji. Nyní se jen aktualizují s platností pro novou generaci a s přesahem pro generaci budoucí. Všichni zúčastnění přijetím „formule víry, která následuje, vlastně vstupují עבר (resp. aktualizují) do podmínek smlouvy předložené Hospodinem¹²².

לְמַעַן הָקִים אֶתְּךָ הַיּוֹם לוֹ לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לְאֵלֵי הַיּוֹם ..... „*Aby postavil tebe dnes sobě za národ a on byl tobě Bohem.*“

Zde se objevuje tzv. „formule víry, která vymezuje vztah Hospodina a jeho lidu. Jde o závazek, který ses týká obou smluvních stran. Hospodin si mezi národy vyvolil Izrael, ale sám se jim zavazuje, že jim bude Bohem. Výraz הָקִים , v původním významu stát, ustavit (smlouvu) nebo také dodržet (slovo)¹²³ je v ČEP překládán jako „že si z tebe dnes ustavuje“. Přesnější je ovšem překlad kralický (stejně tak i rabínský) „aby tě sobě dnes postavil“. Nicméně, v obou překladech jde o formu prohlášení, že lid patří Hospodinovi, který na něj má výhradní právo.

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאָבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב ..... „*Jak mluvil tobě a jak se zavázal přísahou tvým otcům, Abrahámovi, Izákovi a Jákobovi.*“

¹²² TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové smlouvě*. s. 20.

¹²³ PÍPAL. Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke starému zákonu*. s. 143.

V tomto verši dochází k naplnění závazků, příslibu potomstva, který byl dán praotcům. Z toho vyplývá, že nejen lid musí dodržovat smluvní závazky, ale stejně tak i Hospodin plní smluvní slib daný Abrahamovi v Gn 17, 7-8.

וַיִּרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלִילֵיהֶם עֵץ וְאֶבֶן כֶּסֶף וְזָהָב ..... „A viděli jste ohavnosti jejich (modly jejich) a modly jejich, dřevo a kámen, stříbro a zlato.“

Slovem שְׁקוּץ jsou v Tanachu označovány většinou modly, ale kořen tohoto slova שָׁקַשׁ znamenal původně rituálně nečistý.¹²⁴

Naproti tomu slovo גִּלְלָה , které je dalším hanlivým označením pro modly, pochází pravděpodobně z Aramejštiny, přičemž גַּלּל může označovat také výkaly.

V tomto verši jako by krom hanlivých označení, kterými jsou cizí modly častovány, je kladen navíc zvláštní důraz na materiál, ze kterého jsou modly vyrobeny. Na rozdíl od Hospodina, který je zcela nehmatatelný, jsou modly vyrobeny z hmoty, které se můžeme dotknout a která může být také odcizena.

Stejně tak tomu bylo i v příběhu Jakobově, když Ráchel ukradla otcovy domácí bůžky.

כִּי יִשׁ בְּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אוֹ מִשְׁפָּחָה אוֹ שִׁבְטָה ..... „Jen aby nebylo mezi vámi muže nebo ženy nebo rodu nebo kmene.“

Z tohoto verše vyplývá zcela zřetelně odpovědnost dodržovat smluvní podmínky každým jedincem ale také celým společenstvím, jehož členem je tento jedinec. Stejně tak lze vidět v Dekalogu, že ačkoliv jsou příkazy formulovány v jednotném čísle, jsou směřovány na celou komunitu, která by měla tyto příkazy dodržovat.¹²⁵ Myšlenka odpovědnosti jednotlivce a komunity je rozvíjena dále.

כִּי יִשׁ בְּכֶם שׁוֹרֵשׁ פְּלִינֵה אוֹ שׁוֹרֵשׁ רְעֵיבָה ..... „Aby nebyl mezi vámi kořen plodící jed a pelyněk.“

¹²⁴ PÍPAL. Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke starému zákonu*. s. 174.

¹²⁵ MILLER, Patrick D. *Deuteronomy: Interpretation, a Bible commentary for Teaching and Preaching*. s. 210.

Tato věta je pravděpodobně opakováním toho, co bylo řečeno již v první části souvětí, což znamená, že má sdělení velkou důležitost. Jedná se opět o odpovědnost jednotlivce (kořen), který může nakazit či usmrтит celou rostlinu (tj. společenství).

וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם ..... „A řeknou všechny pronárody...”

Zdá se, že ničení bude dosahovat takových rozměrů, že i pronárody, jenž jsou zvyklé na rozmarny svých vrtkavých bohů, budou tímto nezměrným trestem udiveny. Tento trest se stane jakýmsi ponaučením pro celý svět.¹²⁶ Mojžíšova řeč obsahuje výčet kleteb, které postihnou celý Izrael v případě porušení smlouvy. Tato rétorika je velice podobná kletbám blízkovýchodních starověkých smluv.

גְּפָרִית וְמֶלַח שָׂרְפָה כָּל אֲרָצָה ל' א תִּזְרַע ..... „A síra a sůl, spálenou celou zemi, nebude osévána...”

V tomto verši se objevuje odkaz na zničení Sodomy a Gomory, a to zničení sírou a solí, které znehodnotí zemi, učiní jí neplodnou, tudíž nebude moci vydat svým majitelům žádnou potravu, což mělo v dobách, kdy hlavní zdroj potravy pocházel především z obdělávané země, dopad takřka katastrofální.

Ve starověku bylo čas od času zvykem, že dobyvatel posypal solí zeminu, dobytého území, aby se stala neplodnou.

הַבְּסֻתֵּר ת' לַיְיָהּ נִרְהוּ אֵל הַיְיָנוּ וְהַנִּגְלֹת לְנוּ וּלְבָנֵינוּ ..... „A věci skryté jsou pro Hospodina, Boha našeho a věci zjevné jsou naše a našich synů.”

Celá 29. kapitola končí dosti podivným výrokiem, který jako by ani nepatřil k předcházejícímu textu. „Skrytými věcmi“ myslí vypravěč s největší pravděpodobností budoucnost, která je známá jen Hospodinovi. Nás a našich potomků se týkají jen věci zjevené, což znamená v první řadě střežit Zákon.¹²⁷

¹²⁶ TIGAY, Jefferey H. *The JPS Torah Commentary: Deuteronomy*. s. 282.

¹²⁷ DRIVER, Samuel Rolles. *The international Critical Commentary on the Holy scriptures of the Old and New Testament: Deuteronomy*. New York: Charles Scribner's, 189. s. 325.

I přes neustále zdůrazňované „dnes“ je 29. kapitola velice silně zaměřena na budoucnost, ostatně jako celá 5. kniha Mojžíšova.

3.3 Rabínské komentáře

V Midraši Tanchuma je řečeno: „Písmo, Mišna, Talmud a hagada, ba dokonce i to, co jednou přednese bystrý žák před svým učitelem, bylo řečeno již Mojžíšovi na Sinaji., dokonce i otázky, jež takový bystrý žák svému učiteli položí.“ Od tohoto výroku se následně odvíjí samotné pojetí pravdy rozšířené v kruzích rabínského židovstva. Je to pravda, která je zcela zjevená a měla by se tudíž už jen předávat. Posláním rabínských učenců bylo především nalézt vše, co se tradovalo už od událostí na Sinaji. Jejich přínos spočíval také v předávání tradice, která se nám díky nim dochovala. Ale také v hledání tradice, která byla v průběhu věků ztracena¹²⁸.

Rabínští učenci k textu přistupovali vždy s předpokladem, že v každém textu je již obsažena veškerá pravda, která jen musí být rozpoznána. Proto se stala tradice komentování posvátných textů základním stavebním kamenem celého judaismu. To ovšem v průběhu věků vedlo ke vzniku nepřeborného množství komentářů, které se nám často zdají být zcela vzdáleny od původního významu komentovaného textu. Ten, byť původně mohl vyznívat jednoznačně, se díky komentářovým řadám mohl stát značně komplikovaným a často také protichůdným.

Efrajim ze Sedylkova na toto téma říká: „ Dokud ji moudří učenci Písma neprozkoumají, není Tóra úplná, nýbrž tvoří jen polovinu, avšak skrze jejich bádání se Tóra stává celou knihou. Neboť každé pokolení zkoumá (vykládá) Tóru podle vlastních potřeb, a Bůh osvítlí oči moudrých onoho určitého pokolení, takže ve své Tóře vnímají to, co (tomu pokolení) odpovídá.“¹²⁹

---

¹²⁸ SCHOLEM, Gershom. *Davidova hvězda*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. s. 35. ISBN 80-85844-07-9.

¹²⁹ Tamtéž. s. 35.

Dá se tedy říci, že hlavní předností tradice rabínských komentářů je jejich bohatost a rozmanitost názorů, které si často protirečí.

V této kapitole předkládám rabínské komentáře, které jsou zajímavým doplněním k výkladu 29. kapitoly.

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל .....(Dt 29,1) „A zvolal Mojžíš k celému Izraeli.“
K tomuto verši Midraš raba dodává, že stejně tak, jako když Hospodin povolává מֹשֶׁה Mojžíše na horu Sinaj, aby mu předal Tóru, také Mojžíš, náš učitel, povolává מֹשֶׁה lid Izraele k tomu, aby jim předal zákon, který obdržel od Hospodina.¹³⁰

וְלֹא נָתַן יְיָ לָהֶם לֵב לְדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת .....(Dt 29,3) „A nedal vám Hospodin srdce k věděni a oči k vidění.“

Raši k tomuto verši dodává: „Hospodin jim nedal srdce k poznání a oči, aby viděly, aby rozpoznala (tato generace) laskavé činy Svatého, budiž požehnán, a přimkla se k němu“.¹³¹

אַתֶּם נֹצְרִים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לִפְנֵי יְיָ הַיּוֹם אֵל הַיּוֹם .....(Dt 29,9) „Vy stojíte dnes všichni před Hospodinem, vaším Bohem.“

Talmud Pesachim 50a k tomuto verši vypraví příběh o rav Josefovi synovi rabiho Jehošui ben Leviho, který onemocněl, až jednoho dne náhle zemřel. Ale modlitby jeho otce ho přivedly zpět k životu. Když se navrátil, ptal se ho jeho otec: „Synu, co jsi viděl v nebi?“ Na to mu rav Josef odpověděl: „Viděl jsem obrácený svět. Ti, kteří jsou zde nahoře, tam byli dole. A ti, kdož se zde dívají ze spodu, jsou v nebi vynášeni vysoko.“

To znamená, že představitelé kmene i starší jsou nadřazeni drvoštěpovi a nosiči vody ovšem jen ve vymezení naší zemské perspektivy. Kde vládne

¹³⁰ RABBINOWITZ, Joseph. *Midrash rabbah: Deuteronomy*. London: Soncino, 1983. s. 140. ISBN 0-900689-38-2.

¹³¹ http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9993/showrashi>true

hierarchie sociálních rolí. Ale když „*vy všichni dnes stojíte před Bohem*“ není žádný výše či níže postavený. Co se v našich očích jeví jako „nízké“ není méně vznešené a důležité v Hospodinových očích.¹³²

Baal Šem Tov tvrdil, že výraz *היום* je odkazem na svátek Roš Hašana, což je den, kdy celý Izrael stane před tváří Hospodina, který nás soudí.¹³³

וְשׂוֹרְטֵיכֶם וְזָקֵנֵיכֶם..... (Dt 29,9) „*vaši starší a dozorcí vaši*“

K tomuto verši Raši říká, že se z něj učíme společenskému pořádku. Nejvíce významná osoba je podle něj zmiňována na prvním místě.¹³⁴

Oproti tomu rabi Šneur Zalman z Ljady argumentuje: „Jako různé orgány a různé končetiny těla, každá z těchto částí slouží jedna druhé, tak i každý jeden člověk slouží druhému, stejně tak drvoštěp a nosič vody přispívají svým dílem ke každému jednomu z izraelského společenství, včetně těch nejvýše postavených.“¹³⁵

Talmud, Šavuot 39a z tohoto verše vyvozuje, že celý Izrael je jakýmsi garantem pro všechny ostatní. Z toho rabi Lubačevič vyvozoval, že osoba sloužící jako garant by měla být určitým způsobem důmyslnější a významnější než ten, za koho se zaručuje. Takže pokud nám Talmud říká, že Izrael je garantem ostatních lidí, znamená to, že všichni Židé jsou určitým způsobem nadřazeni ostatním lidem.¹³⁶

¹³² http://www.chabad.org/parashah/in-dept/plainBody_cdo/MosadTitle2/Chabad.org/AID

¹³³ V týdenním židovském čtení je paraša Nicavim vždy čtena o šabatu před svátkem Roš Hašana.

http://www.chabad.org/parashah/in-dept/plainBody_cdo/MosadTitle2/Chabad.org/AID

¹³⁴ http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9993/showrashi>true

¹³⁵ http://www.chabad.org/parashah/in-dept/plainBody_cdo/MosadTitle2/Chabad.org/AID

¹³⁶ http://www.chabad.org/parashah/in-dept/plainBody_cdo/MosadTitle2/Chabad.org/AID

וְהָיָה יְהוָה לְךָ לְאֵל הַיִּם .....(Dt 29,12) „A on jim bude Bohem.“

Raši k tomuto výroku dodává: „Proč paraša Nicavim stojí vedle kleteb z paraši Ki tavo?“ A odpovídá: „Protože, když Izraelci vyslechli všech 98 kleteb, které stojí vedle 49 kleteb umístěných v Lv 26,14-38, vyděsili se a ptali se: Jak je možné toto vše snést?“ Na to Mojžíš odpověděl: „I přesto, že jste mnohokrát rozlítli Hospodinův hněv, neučinil konec tomuto národu a vy všichni stojíte dnes před Hospodinem. Existujete před Hospodinem, stejně jako existuje tento den (dnes). A stejně jako se setmí, tak se zase znovu rozední. A také pro Vás Hospodin učinil světlo a učiní ho pro Vás i v budoucnosti. Toto utrpení a kletby Vás uchrání a umožní Vám stanout před Hospodinem. Kletby Vás ochrání před zblouděním a utrpení Vás očistí od vašich hříchů.“¹³⁷

וְאַתָּה אֱשֶׁר אֵינָנוּ פִּי הָ עֲמָנוּ הַיּוֹם:.....(Dt 29,14) „a s tím, který je dnes s námi“

Midraš Tanchuma tímto veršem rozumí duchovní přítomnost, duše všech budoucích generací Izraelců.¹³⁸

פֶּן יֵשׁ בְּכֶם.....(Dt 29,17) „jen aby nebyl mezi vámi...“

Tento výraz se objevuje hned dvakrát v jednom verši. Raši ho vysvětluje tak, že mohou být dva stupně neposlušnosti vůči Bohu.

..... (Dt 29,25) „A šli a sloužili bohům cizím a klaněli se jim, bohům, které neznali a které jim nepřidělil“

Raši dodává k výrazu אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּם „které neznali“ a ve kterých nikdy nemohou rozpoznat božskou sílu.¹³⁹

¹³⁷ http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9993/showrashi>true

¹³⁸ http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9993/showrashi>true

¹³⁹ http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9993/showrashi>true

הל' א' הלק ל'הם ..... „které jim nepřidělil“

Raši chápe tento výraz jako božstvo, které si pro sebe zvolili, které jim ovšem nepřidělí žádné dědictví a žádný podíl (na věcech budoucích).

Targum Onkelos k tomu dodává: „ a kteří (bohové) jim nepřidělí (neposkytnou) nic dobrého.“

..... וַיִּתְּשֶׁם יְיָ הַרְגָה מֵעַל אֲדָמָתָם בְּאֶרֶץ בְּחִמָּה וּבְקֶזֶף גָּדוֹל וַיִּשְׁלַכְם אֶל אֶרֶץ אַחֲרַת פְּיֹם הַיָּם

(Dt 29,27) „A vytrhl je Hospodin z půdy jejich v hněvu a rozlícenosti a ve zlosti veliké a vyvrhl je do země jiné, jak je tomu tohoto dne.“

Midraš Raba k tomuto verši říká, že v Žalmu 79,1 je psáno:

„Bože, vtrhly pronárody do dědictví tvého, tvůj svatý chrám poskvrnily, Jeruzalém obrátily v hromadu sutin!“

Tento žalm je analogií k příběhu krále, který pro svého syna zbudoval svatební baldachýn, který se skvěl krásou. Pak však jeho syn zbloudil na zcestí a stal se z něj zlovolník. A tak král přistoupil k baldachýnu, strhal ozdoby a zpřerážel podpěry. Při této události začal hrát princův vychovatel na flétnu. Ti, kteří ho viděli, ptali se: „Král boží baldachýn přichystaný pro jeho syna a ty hraješ na flétnu?“ A on jim odpovídal: „Hraju, neboť král boží baldachýn svého syna, ale svůj vztek nepřenesl na svého syna.“ A stejně je tomu tak i se zničením chrámu. Hospodin dal průchod svému hněvu, který směřoval na dřevo a kamení, ne na svůj lid.¹⁴⁰

הַנְּסֻתָּוֹת לַיְיָ הַאֲלֹהֵינוּ .....(Dt 29,28) „věci skryté jsou Hospodina, Boha našeho“

K tomuto verši Raši dodává, že žádný člověk nemůže znát myšlenky toho druhého, proto Hospodin netrestá celé společenství za věci skryté. Protože skryté věci patří jen Hospodinovi, to on za ně trestá jednotlivce. Nicméně, věci zjevné se týkají nás všech i našich dětí. To znamená, že my všichni jsme odpovědní za

¹⁴⁰ http://www.chabad.org/parashah/in-dept/plainBody_cdo/MosadTitle2/Chabad.org/AID

veřejně spáchaný hřích, abychom vykořenili zlo mezi námi. Pokud však nevykonáme soud, bude potrestáno celé společenství, jelikož bylo nedbalé ve svých povinnostech.¹⁴¹

---

¹⁴¹ http://www.chabad.org/library/bible_cdo/aid/9993/showrashi/true

4. PRVKY SMLUVNÍHO PROTOKOLU V Dt 29

Vzhledem k tomu, co bylo řečeno v předchozích kapitolách, můžeme vycházet z předpokladu, že celé Deuteronomium je určitou formou smluvního formuláře a kapitola 29. jakousi obnovou či rekapitulací této smlouvy¹⁴², doslova aktualizací smlouvy, která byla uzavřena s Izraelem na Sinaji, či na Chórebu. Tento smluvní formulář dodržuje strukturu smluv z 2. tisíciletí př.n.l., tj smluv Chetitských.

Za hlavní myšlenku tohoto smluvního formuláře by se dal pokládat verš 29,17:

„ Ať není mezi vámi muž ani žena, čeled' ani kmen, jejichž srdce by se dnes odvrátilo od Hospodina, našeho Boha, takže by šli sloužit bohům těch pronárodů.“

Toto ustanovení je vlastně jakousi obdobou prvního přikázání Dekalogu, které se nese napříč celým Deuteronomiem s naléhavostí do té doby zcela neobvyklou.

Co se týče vymezení smluvního formuláře, můžeme říci, že tento se rozprostírá od 28,69 až do 30,20, kde je ukončen zaslíbením.

4.1 Preambule

Chceme-li dodržet schéma smluvního protokolu, pak by se jako jeho první část dal chápat již zmiňovaný verš z Dt 28,69:

„Toto jsou slova smlouvy, o které přikázal Hospodin Mojžíšovi, aby ji uzavřel se syny Izraele v moábské zemi, kromě té smlouvy, kterou s nimi uzavřel na Chórebu.“

Nejedná se zde sice o výčet Hospodinových titulů, ale je to určitá svébytná forma, jak se Hospodin dává poznat Izraeli.¹⁴³ Je připomínkou události, kterou

---

¹⁴² BÁNDY, Juraj. *Teológia starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. s. 89

¹⁴³ Stejně jako se dává Hospodin poprvé poznat Mojžíšovi. Vyjví mu své jméno, které vlastně ani v pravém slova smyslu jménem není. Jde o jméno, které je možno identifikovat jenom

má Izrael stejně tak i posluchač na paměti. „Synové Izraele“ zde vystupují jako zcela nová generace, která je ještě nepoznamenaná Hospodinovou smlouvou. Je to generace, která se oproti svým otcům neprovinila hříchem a se kterou Hospodin nově uzavřel smlouvu - stále tu samou smlouvu, kterou uzavřel také s generací jejich otců.

4.2 Historický prolog

Historický prolog můžeme nalézt v Dt 29, 1-7 a 14-17. První skupina veršů je připomínkou minulosti. Jsou zde zmíněny veliké činy Hospodinovy, které učinil v Egyptě, v zemi otroctví, dále pak čtyřicet let strávených životem na poušti, kdy izraelské společenství procházelo procesem jakéhosi přerodu ze společenství v jednotný národ, a na závěr je připomenuto také vítězství nad Síchonem a Ógem, nepřátelskými králi, kteří se postavili Izraeli na odpor při jejich cestě do země zalíbené. Ve verších 16-17 je ještě připomínka doslova ohavného modloslužebnictví pronárodů, které Izrael při svém putování potkával. Tyto verše mají i jakousi odstrašující funkci.

Oproti tomu verše 14 a 15 jsou vyhlídkou do budoucnosti, která, jak bylo řečeno dříve, je také součástí historického prologu: (Dt 29,13):

„Avšak nejen s vámi dnes uzavírám pod kletbou tuto smlouvu, jak s tím, který tu dnes s námi stojí před Hospodinem, naším Bohem, tak s tím, který tu dnes s námi není.“

Je to příslib pro budoucí generaci, pro niž budou také platit podmínky ale i zaslíbení, která jsou součástí Hospodinovy smlouvy uzavírané *dnes*.

4.3 Podmínky smlouvy

Tato část smluvního formuláře je zastoupena především povinnostmi účastníka Hospodinovy smlouvy, přičemž ústředním příkazem je vyvarovat se modloslužebných praktik. (Dt 29,17):

---

dějem. Z toho lze vyvozovat, že Hospodin, Bůh Izraele, je Bohem aktivním, který o sobě dává vědět především svými velikými činy.

„ Ať není mezi vámi muž ani žena, čeled' ani kmen, jejichž srdce by se dnes odvrátilo od Hospodina, našeho Boha, takže by šli sloužit bohům těch pronárodů.“

Podmínky smlouvy jsou předloženy formou výstrah. Tyto výstrahy se týkají varováním před pokrytectvím a před zpronevřením se smluvním podmínkám.

4.4 Svědci

Svědky smlouvy jsou pronárody, cizinci, ale i znovu zmiňovaná budoucí generace, které se tato smlouva výslovně týká. Tito svědkové se stávají jakýmsi objektivními pozorovateli, jenž hodnotí dodržování Hospodinovy smlouvy Izraelem. Sami podávají vysvětlení důvodu potrestání Izraele, který se zpronevřil podmínkám Hospodinovy smlouvy. (Dt 29,21, 23-24):

„I řekne příští pokolení, vaši synové, kteří povstanou po vás, i cizinec, který přijde z daleké země,...,proč tak Hospodin s touto zemí naložil?....A řeknou: Protože opustili smlouvu Hospodina, Boha svých otců.“

4.5 Kletby a požehnání

Výčet svědků se volně prolíná s výčtem kleteb, které Izrael postihnou v případě neposlušnosti, přičemž modloslužba je největší prohřešek proti smlouvě, dalším závažným přestupkem je zarputilost srdce.

Jako trest stíhající hříšníky je uvedena budoucnost věrolomného národa v exilu, kde budou obklopeni právě těmi vyznavači modloslužby, jejichž božstvům se klaněli. (Dt 29,25-27):

„A šli sloužit jiným bohům, klaněli se jim,..., proto Hospodin vzplanul proti té zemi a uvedl na ni všechno zlořečení. Vyvrátil je z jejich země a vyvrhl je do jiné země.“

Požehnání spadající do tohoto smluvního protokolu nalezneme na začátku 30. kapitoly. Toto požehnání zdůrazňuje, že i přes provinění, kterých se účastník smlouvy dopustil, není jeho stav definitivní. I přesto, že je Hospodin Bůh žárlivě milující, je také zároveň i Bohem odpouštějícím. (Dt 30,1,3):

„...kdekoli budeš ve všech pronárovech, do kterých tě zapudí Hospodin, tvůj Bůh, a navrátíš se k Hospodinu, a budeš ho poslouchat,..., změní Hospodin tvůj úděl.“

4.6 Příklad a sankce

Do závěrečného bodu smluvního protokolu spadají nejen veřejné přísahy a smluvní obřady, ale také instrukce k uložení smlouvy. Ta by měla být dle předkládaného smluvního protokolu uložena v knize zákona (Dt 30,10) ale také v samotných ústech a srdci účastníka smlouvy. Znamením této smlouvy je následně obřezání srdce vyznavače Hospodinova (Dt 30,6).¹⁴⁴

„Vždyť to slovo je ti velmi blízko, ve tvých ústech a ve tvém srdci, abys jej dodržel.“

---

¹⁴⁴ Motiv srdce se objevuje také u proroka Jeremijáše. Který zvěstuje uzavření nové smlouvy a její vepsání do srdcí vyvoleného lidu.

ZÁVĚR

Názor na strukturu smlouvy v Tanachu prošel komplikovaným vývojem. Dříve byly starozákonní smlouvy spojovány především s kultem a tímto míněním byl ovlivněn i všeobecný přístup k smluvní tematice.

Gerhardt von Rad zastával názor, že smlouvy v Tanachu, obzvláště struktura knihy Deuteronomium, je podřízena určitému pořádku spojenému s liturgií jakési slavnosti smlouvy nebo také její obnovy¹⁴⁵.

Na přelomu minulého století se pak objevila teorie o možné spojitosti blízkovýchodních smluv a smluv objevujících se v Tanachu. G. E. Mendenhall jako jeden z prvních poukázal na společné znaky mezi strukturou chetejských vazalských smluv se starozákonními smlouvami s Hospodinem¹⁴⁶.

To, že struktury obou těchto typů smluv mají společné rysy, je dnes již neoddiskutovatelné. Jedná se zejména o smlouvy, které se vyskytují v knize Deuteronomium.

Nicméně nesmíme zapomínat, že nedílnou součástí starozákonních textů je i teologický záměr vypravěče. Je třeba si uvědomit, že hlavním úkolem Tanachu, je konfrontovat posluchače s určitými situacemi, které mohou nastat, a především mu ukázat, jak by se v takových situacích měl zachovat. I proto vyvstává otázka, jaký záměr měl vypravěč, který smlouvu s Hospodinem zasadil do modelu blízkovýchodních smluv vazalského typu? Je pravděpodobné, že šlo o konfrontaci posluchače s jemu dobře známým modelem vazalských smluv, kterým v podstatě vymezuje podmínky vztahu obou smluvních partnerů.

Cílem této práce bylo prokázat existenci smluvního protokolu v 29. kapitole Deuteronomia. Díky poznatkům, které byly získány vymezením základních pojmů „smlouva“ a „smluvní formulář“ a jejich zasazením do souvislostí, je zde předkládán celkový náhled na danou problematiku. Prostřednictvím nově

---

¹⁴⁵ DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. s. 162.

¹⁴⁶ Tamtéž. s. 162.

získaných souvislostí lze říci, že prvky smluvního formuláře jsou v 29. kapitole jasně rozpoznatelné.

V samotném závěru je ovšem nutno podotknout, že tato práce je s ohledem k obsáhlosti a názorové rozmanitosti na dané téma jen pouhým nástinem na poli smluvní tematiky v Tanachu.

POUŽITÁ LITERATURA

PRAMENY:

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 3-438-05219-9.

Bible (ČEP). Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN- neuvedeno.

Bible svatá. Praha: Česká biblická společnost, 1991. ISBN- neuvedeno.

SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:

BALABÁN, Milan. *Domov a bezdomoví i jiné zprávy*. Praha: Pulchra, 2009. ISBN 978-80-904015-5-6.

BÁNDY, Juraj. *Teológia starej zmluvy*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003. ISBN 80-223-1793-4.

BENEŠ, Jiří. *Desítka: Desatero aneb deset slov o Bohu a člověku*. 1. Vydání. Prah: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-177-4.

BERTHOUD, Jean-Marc. *L'allince de Dieu*. Lausanne: Message L'Age d'Homme, 2005. ISBN- neuvedeno.

DEURLOO, Karel A. *Exodus a exil: Malá biblická teologie I*. 1. vydání. Benešov: Eman, 2007. ISBN 80-86211-55-X.

DIVECKÝ, Jan. *Příběhy Tóry: Patnáct biblických zamyšlení*. Praha: Nakladatelství P3K, 2005. ISBN 80-903584-1-1.

FINKELSTEIN, Israel. SILBERMAN, Neil Asher. *Objevování Bible: Svatá písmena Izraele ve světle moderní archeologie*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-869-3.

KLÍMA, Josef. *Zákony Chamurapiho*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954. ISBN- neuvedeno.

MILLER, Patrick D. *Deuteronomy: Interpretation, a Bible commentary for Teaching and Preaching*. Louisville: John Knox Press, 1990. ISBN 0-8042-3105-2.

NICHOLSON, E. W. *Deuteronomy and Tradition*. Oxford: Basil Blackwell, 1967. ISBN- neuvedeno.

RABBINOWITZ, Joseph. *Midrash rabbah: Deuteronomy*. London: Soncino, 1983. ISBN 0-900689-38-2.

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 2003. 3. vydání. ISBN 80-7021-634-4.

RINDOŠ, Jaroslav. *Exegetický Kl'úč k Pentateuchu*. Bratislava: Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2000. ISBN 80-7141-315-1.

SCHOLEM, Gershom. *Davidova hvězda*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. ISBN 80-85844-07-9.

TIGAY, Jefferey H. *The JPS Torah Cemmentary: Deuteronomy*. Philadelphia: The Jewish publication society, 1996. ISBN 0-8276-0330-4.

TICHÝ, Ladislav. CHALUPA, Petr. MAREČEK, Petr. *Od Abrahama k Nové smlouvě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, 2007. ISBN 978-80-244-1845-2.

VON RAD, Gerhard. *Old Testament Theology: The Theology of Israel's historical traditions. Vol 1*. London: SCM Press Ltd, 1975. ISBN 344-01182-5.

UŽITÉ ENCYKLOPEDIÉ A SLOVNÍKY:

BOTTERWECK, G. Johannes. RINGGREN, Helmer. *Theological Dictionary of the Old Testament*. Vol II. Michigan: William B. Eerdmans Publishing Co., 1975. ISBN 0-8028-2338-6..

DOUGLAS, J. D. *Nový biblický slovník*. 1. Vydání. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.

JENNI, Ernst. WESTERMAN, Claus. *Theological lexicon of the Old Testament, vol. 1*. Hendrickson publishers, Inc., 1997. ISBN-56563-133-1.

KÖNIG, Franz. *Lexikon náboženství*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1994. ISBN 80-85605-51-1.

LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1127-7.

NEWMAN, Jaakov, SIVAN, Gavriel. *Judaismus od A doZ: Slovník pojmů a termínů*. Praha: Sefer, 1998. ISBN 80-900895-3-4.

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-8.

RABBINOWITZ, Joseph. *Midrash rabbah: Deuteronomy*. London: Soncino, 1983. ISBN 0-900689-38-2.

SLÁDEK, Pavel. *Malá encyklopedie rabínského judaismu*. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4.

Universum Všeobecná encyklopedie, 8. Díl/R-So. Praha: Euromedia Group, k.s.- Odeon, 2001. ISBN- neuvedeno

V. PRACH. *Řecko- český slovník*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-285-3.

WanGEMEREN, William A. *New International Dictionary of Old Testament: Theology & Exegesis*. Vol.1. Zondervan, 1997. ISBN 0-310-48170-8.

ELEKTRONICKÉ DOKUMENTY:

<http://sacred-lion.blogspot.com/2009/04/study-of-covenant-part-1.html> (červen 2009)

BUSENITZ, Irvin A. *Introduction to the biblical covenants, the Noahic covenant and the priestly covenant*. Elektronická podoba. <http://tms.edu/tmsj/tmsj10m.pdf>

(červenec 2009)

www.davar.com

www.chabad.org